

احمد شاملو

محوای تازه

هوای تازه

احمد شاملو

هوای تازه

انتشارات نگاه - انتشارات زمانه

تهران - ۱۳۷۲

انتشارات نگاد — انتشارات زمانه

شاملو، احمد

هوای تازه، مجموعه شعر

چاپ هشتم، ۱۳۷۲

لیتوگرافی فردوسی

چاپ صدر

تیراژ ۱۰۰۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ است.

به پاس تعبیر عظیم و انسانی
از کلمه «دوستی» -

به پاس عاطفه سرشارش
که در این برهوت بدگمانی و شک
چون شبچراغی می درخشد و روح را از تنهایی و نومیدی رهایی می دهد؛
و گرمای امیدبخشش
که در این سردترین روزگاران
ناباوری را تخطئه می کند -

به پاس قلب بزرگی که فریادرس است
و سرگردانی و ترس
در پناهِش به «شجاعت» می گراید -

به پاس محبت بی دریغی که فروکش نمی کند
و انسانی که در نبرد با ظلمت از پا در نمی آید،

این مجموعه به

پرویز شاپور

تقدیم می شود.

تهران

فروردین ماه ۱۳۲۳

۱۱	بهار خاموش
۱۵	بازگشت
۲۰	رانده
۲۳	بیمار
۲۷	شعر گمشده
۳۰	رنج دیگر
۳۱	دیدار واپسین
۳۲	شعر ناتمام

بهار خاموش

بر آن فانوس کهش دستی نیفروخت
بر آن دوکی که بر رف بی صدا ماند
بر آن آئینه زنگار بسته
بر آن گهواره کهش دستی نجنباند

بر آن حلقه که کس بر در نکوبید
بر آن در کهس کسی نگشود دیگر
بر آن پله که بر جا مانده خاموش
کسش ننهاده دیری پای بر سر -

بهار منتظر بی مصرف افتاد!

به هر بامی درنگی کرد و بگذشت
 به هر کوئی صدائی کرد و استاد
 ولی نامد جواب از قریه، نزدشت.

نه دود از کومه‌ئی برخاست در ده
 نه چوپانی به صحرا دم به نی داد
 نه گل روئید، نه زنبور پر زد
 نه مرغ کدخدا برداشت فریاد.

□

به صد امید آمد، رفت نومید
 بهار - آری بر او نگشود کس در.
 درین ویران به رویش کس نخندید
 کسی تاجی ز گل ننهاد بر سر.

کسی از کومه سر بیرون نیاورد
نه مرغ از لانه، نه دود از اجاقی.
هوا با ضربه‌های دف نجیبید
گل خودروی برنامد ز باغی.

نه آدم‌ها، نه گاواهن، نه اسبان
نه زن، نه بچه... ده خاموس، خاموس.
نه کبکنجیر می‌خواند به دره
نه بر پسته سکوفه می‌زند جوش.

به هیچ ارابه‌ئی اسبی نیستند
سرود پتک آهنگر نیامد
کسی خیشی نبرد از ده به مزرع
سگ گله به عوعو درنیامد.

کسی پیدا نشد غمناک و خوشحال
 که پا بر جاده خلوت گذارد
 کسی پیدا نشد در مقدم سال
 که شادان یا غمین آهی برآرد.

غروب روز اول لیک، تنها
 درین خلوتگه غوکان مفلوک
 به یاد آن حکایت‌ها که رفته‌ست
 ز عمق برکه یک دم ناله زد غوک...

□

بهار آمد، نبود اما حیاتی
 درین ویرانسرای محنت‌آور
 بهار آمد، دریغا از نشاطی
 که شمع افروزد و بگشایدش در!

بازگشت

این ابرهای تیره که بگذشته‌ست
بر موج‌های سبز کف‌آلوده،
جان مرا به درد چه فرساید
روحم اگر نمی‌کند آسوده؟

دیگر پیامی از تو مرا نارد
این ابرهای تیرهٔ توفانزا
زین یس به زخم کهنه نمک باشد
مهتاب سرد و زمزمهٔ دریا.

وین مرغکان خسته سنگین بال
بازآمده از آن سر دنیاها
وین قایق رسیده هم‌اکنون باز
پاروکشان از آن سر دریاها...

هرگز دگر حبابی ازین امواج
شب‌های پرستاره رؤیا رنگ
بر ماسه‌های سرد، نبیند من
چون جان ترا به سینه فشارم تنگ

حتی نسیم نیز به بوی تو
کز زخم‌های کهنه زداید گرد،
دیگر نشایدم بفریبد باز
یا باز آشنا کنم با درد.

افسوس ای فسرده چراغ! از تو
ما را امید و گرمی و شوری بود
وین کلبه گرفته مظلم را
از پرتو وجود تو نوری بود.

دردا! نماند از آن همه، جز یادی
منسوخ و لغو و باطل و نامفهوم،
چون سایه کز هیاکل ناپیدا
گردد به عمق آینه‌ئی معلوم...

یکباره رفت آن همه سرمستی
یکباره مرد آن همه شادابی
می‌سوزم - ای کجائی کز بوسه
بر کام تشنه‌ام بزنی آبی؟

مانم به آبگینه حبابی سست
 در کلبه‌ئی گرفته، سیه، تاریک:
 لرزم، چو عابری گذرد از دور
 نالم، نسیمی ار وزد از نزدیک.

در زاهدانه کلبهٔ تار و تنگ
 کم نور پیه‌سوز سفالینم
 کز دور اگر کسی بگشاید در
 موج تأثر آرد پائینم.

ریزد اگر نه بر تو نگاهم هیچ
 باشد به عمق خاطره‌ام جای
 فریاد من به گوشت اگر ناید
 از یاد من نرفته سخن‌هایت:

«من گور خویش می‌کنم اندر خویش
چندان که یادت از دل برخیزد
یا اشک‌ها که ریخت به پایت، باز
خواهد به پای بار دگر ریزد!»...

□

در انتظار بازپسین روزم
وز قول رفته، روی نمی‌پیچم.
از حال غیر رنج نبردم سود
ز آینده نیز، آه که من هیچم.

بگذار ای امید عبث، يك بار
بر آستان مرگ نیاز آرم
باشد که آن گذشته شیرین را
بار دگر به سوی تو بازآرم.

رانده

دست بردار ازین هیکل غم
که ز ویرانی خویش است آباد.
دست بردار که تاریکم و سرد
چون فرو مرده چراغ از دم باد.

دست بردار، ز تو در عجبم
به در بسته چه می‌کوبی سر.
نیست، می‌دانی، در خانه کسی
سر فرو می‌کوبی باز به در.

زنده، این‌گونه به غم
خفته‌ام در تابوت.
حرف‌ها دارم در دل
می‌گزم لب به سکوت.

دست بردار که گر خاموشم
با لبم هر نفسی فریاد است.
به نظر هر شب و روزم سالی است
گرچه خود عمر به چشم باد است.

□

رانده‌اندم همه از درگه خویش.
پای پر آبله، لب پر افسوس
می‌کشم پای بر این جاده پرت
میزنم گام بر این راه عبوس.

پای پر آبله، دل پر اندوه
از رهی می‌گذرم سر در خویش
می‌خزد هیکل من از دنبال
می‌دود سایه من پیشاپیش.

می‌روم با ره خود
سر فرو، چهره به هم.
با کسم کاری نیست
سد چه بندی به رهم؟

دست بردار! چه سود آید بار
از چراغی که نه گرمایش و نه نور؟
چه امید از دل تاریک کسی
که نهادنش سرزنده به گور؟

می‌روم یکه به راهی مطرود
که فرو رفته به آفاق سیاه.
دست بردار ازین عابر مست
یک طرف شو، منشین بر سر راه!

بیمار

بر سر این ماسه‌ها دراز زمانی است
کشتی فرسوده‌ئی خموش نشسته‌ست
لیک نه فرسوده آن‌چنان که دگر هیچ
چشم‌امیدی به سوی آن نتوان بست.

حوصله کردم بسی، که ماهیگیران
آیند از راه سوی کشتی معیوب؛
پتک بینم که می‌فشارد با میخ
اره بینم که می‌سراید با چوب.

مانده به امید و انتظار که روزی
این به شن افتاده را بر آب بینم -
شادی بینم به روی ساحل آباد
وین ز غم آباد را خراب بینم.

پاره بینم سکوت مرگ به ساحل
کامده با خش و خش موج شتابان
همنفس و، زیر کومه من بیمار
قصه نابود می‌سراید با آن...

پنجره را باز می‌کنم سوی دریا
هر سحر از شوق، تا بینم هستند؟

مرغی پر می‌کشد ز صخره هراسان.

چله نشسته قرق به ساحل اگر چند،
با دل بیمار من عجیب امیدی است:

از قروقِ هوسیار و موجِ تکایوی
بر دو لبش بوزخنده‌نیست ظفرمند،
وز سمج این قروق نمی‌رود از روی!

□

کرده چنانم امیدوار که دانم
روزی ازین پنجره نسیمک دریا
کلبه چوبین من بیاکند از بانگ
با تن بیمار برجهاندم از جا.

خم شوم از این دریچه شسته ز باران
قطره‌ئی آویزدم به مژه ز سادی:

بینم صیادهای بحر خزر را
گرم به تعمیر عیب کشتی بادی.

نعره ز دل برکشم ز شادی بسیار
پنجره برهم زنم ز خود شده، مفتون.
کفش نجویم دگر، برهنه سر و پای
جست زنم از میان کلبه به بیرون!

شعر گمشده

تا آخرین ستاره سب بگذرد مرا
بی خوف و بی خیال بر این برج خوف و خشم
بیدار می نشینم در سردچال خویش
سب تا سپیده خواب نمی جنبدم به جسم .

شب در کمین شعری گمنام و ناسرود
چون جغد می نشینم در زیج رنج کور
می جویمش به کنگره ابر سب نور
می جویمش به سوسوی تک اختران دور .

در خون و در ستاره و در باد، روز و شب
 دنبال شعر گمشده خود دویده‌ام
 بر هر کلوخپاره این راه پیچ‌پیچ
 نقشی ز شعر گمشده خود کشیده‌ام.

□

تا دوردست منظره، دشت است و باد و باد
 من بادگرد دشتم و از دشت رانده‌ام
 تا دوردست منظره، کوه است و برف و برف
 من برفکاو کوهم و از کوه مانده‌ام.

اکنون درین مفاک غم‌اندود، شب به شب
 تابوت‌های خالی در خاک می‌کنم.
 موجی شکسته می‌رسد از دور و من عبوس
 با پنجه‌های درد بر او دست می‌زنم.

تا صبح زیر پنجره کور آهنین
بیدار می‌نشینم و می‌کاوم آسمان
در راه‌های گمشده، لب‌های بی‌سرود
ای سحر ناسروده! کجا گیرمت نشان؟

رنج دیگر

خنجر این بد، به قلب من نه زدی زخم
گر همه از خوب هیچ با دلتان بود،
دست نوازش به خون من نه شدی رنگ
ناخن تان گر نبود دشمنی آلود.

ورنه چرا بوسه خون چکاندم از لب
ورنه چرا خنده اشک ریزدم از چشم
ورنه چرا پاکچشمه آب دهد زهر
ورنه چرا مهربوته غنچه دهد خشم؟

من چه بگویم به مردمان، چو پرسند
قصه این زخم دیرپای پر از درد؟
لابد باید که هیچ گویم، ورنه
هرگز دیگر به عشق تن ندهد مرد!

دیدار واپسین

باران کند، ز لوح زمین، نقش اشک، پاک
آواز در، به نعره توفان، شود هلاک
بیهوده می‌فشانی اشک این‌چنین به خاک
بیهوده می‌زنی به در، انگشت دردناک.

دانم که آنچه خواهی ازین بازگشت، چیست:
این در به صبر کوفتن، از درد بی‌کسی است.
دانم که اشک گرم تو دیگر دروغ نیست:
چون مرهمی، صدای تو، با درد من یکی است.

افسوس بر تو باد و به من باد! از آنکه، درد
بیمار و درد او را، با هم هلاک کرد.
ای بی‌مریض دارو! زان زخم‌خورده مرد
یک لکه دود مانده و یک یاره‌سنگ سرد!

شعر ناتمام

سالم از سی رفت و، غلتك سان دوم
از سراسیبی، کنون، سوی عدم.

بیش رو می بینمش، مرموز و تار
بازوانش باز و جانش بی قرار.

جان ز شوق وصل من می لرزدش،
آبم و، او می گدازد از عطش.

جمله تن را باز کرده چون دهان
تا فرو گیرد مرا، هم ز آسمان.

آنک! آنک! با تن پر درد خویش
چون زنی در اشتیاق مرد خویش.

لیک از او با من چه باشد کاستن؟
من کهام جز گور سرگردان من؟

من کهام جز باد و، خاری پیش رو؟
من کهام جز خار و، باد از پشت او؟

من کهام جز وحشت و جرأت همه؟
من کهام جز خامشی و همهمه؟

من کهام جز زشت و زیبا، خوب و بد؟
من کهام جز لحظه‌هایی در ابد؟

من کهام جز راه و جز پا توأمان؟
من کهام جز آب و آتش، جسم و جان؟

من کهام جز نرمی و سختی به‌هم؟
من کهام جز زندگانی، جز عدم؟

من کهام جز پایداری، جز گریز؟
جز لبی خندان و چشمی اشکریز؟

ای دریغ از پای بی‌پوش من!
درد بسیار و لب خاموش من!

شب سیاه و سرد و، ناپیدا سحر
راه پیچاپیچ و، تنها رهگذر.

گل مگر از شوره من می‌خواستم؟
یا مگر آب از لجن می‌خواستم؟

بار خود بردیم و بار دیگران
کار خود کردیم و کار دیگران...

□

ای دریغ از آن صفای کودنم
چشم دد فانوسِ چوپان دیدنم!

با تن فرسوده، پای ریش‌ریش
خستگان بردم بسی بر دوش خویش.

گفتم این نامردمان سفله‌زاد
لاجرم تنها نخواهند نهاد.

ليك تا جانی به تن بسناختند
همچو مردارم، به راه، انداختند...

ای دریغ آن خفت از خود بردنم،
پیش جان، از خواری تن مردنم!

□

من سلام بی‌جوابی بوده‌ام
طرح وهم‌اندود خوابی بوده‌ام.

زاده‌ پایان روزم، زین سبب
راه من یکسر گذشت از شهر شب.

چون ره از آغاز شب آغاز گشت
لاجرم راهم همه در شب گذشت.

۲

۳۹	سفر
۴۳	گل کو
۴۶	صبر تلخ
۴۸	مه
۵۰	از زخم قلب «آبائی»
۵۵	بادها
۵۸	غبار
۶۱	انتظار
۶۳	تردید
۶۶	احساس
۶۹	خفاش
۷۳	مرگ «نازلی»
۷۶	نمی رقصانمت چون دودی آبی رنگ
۸۰	ساعت اعدام
۸۲	شعری که زندگیست

سفر

در قرمز غروب،

رسیدند

از کوره‌راه شرق، دو دختر، کنار من.
تابیده بود و تفته

مس گونه‌های‌شان

و رقص زهره که در گود بی‌ته شبِ چشمشان بود
به دیار غرب
ره‌آوردشان بود.
و با من گفتند:
«با ما بیا به غرب!»

من اما همچنان خواندم
و جوابی بدانان ندادم
و تمام شب را خواندم
تمام خالی تاریک شب را از سرودی، گرم آکندم.

□

در ژاله بار صبح
رسیدند
از جاده شمال
دو دختر
کنار من.
لب‌های شان چو هسته شفتالو
وحشی و پر ترك بود
و ساق‌های شان
با مرمر معابد هندو
می‌مانست

و با من گفتند:
«با ما بیا به راه...»

ولیکن من
لب فرو بستم ز آوازی که می پیچیدم از آفاق تا آفاق
و بر چشمان غوغاستان نهادم ثقل چشمان سکوتم را
و نیم روز را خاموش ماندم
به زیر بارش پرشعله خورشید، نیمی از گذشت روز را
خاموش ماندم.

□

در قلب نیمروز
از کوره راه غرب
رسیدند چند مرد...

خورشید جست و جو
در چشم های شان متلالی بود
و فک شان، عبوس
با صخره های پر خزه می مانست.

در ساکت بزرگ به من دوختند چشم.
برخاستم ز جای، نهادم به راه پای، و در راه دوردست
سرودم شماره زد

با ضربه‌های پرتپشش
گام‌های مان را.

□

بر جای لیک، خاطره‌ام گنگ
خاموش ایستاد
دنبال ما نگریست.
و چندان که سایه‌مان و سرود من
در راه پرغبار نهان شد،
در خلوت عبوس شبانگاه
بر ماندگی و بی‌کسی خویشتن گریست.

گل کو

شب ندارد سر خواب.

می دود در رگ باغ
باد، با آتش تیزابش، فریادکشان.

پنجه می ساید بر شیشه در
شاخ يك پیچك خشك
از هراسی که ز جایش نرباید توفان.

من ندارم سر یأس
با امیدی که مرا حوصله داد.

باد بگذار بیچد با شب
بید بگذار بر قصد با باد.

گل کو می آید
گل کو می آید خنده به لب.

□

گل کو می آید، می دانم،
با همه خیرگی باد
که می اندازد
پنجه در دامانش
روی باریکه راه ویران،

گل کو می آید
با همه دشمنی این شب سرد
که خط بیخود این جاده را
می کند زیر عبایش پنهان.

شب ندارد سر خواب،
شاخ مایوس یکی پیچک خشک
پنجه بر شیشه در می ساید.

من ندارم سر یأس،
زیر بی حوصلگی های شب، از دورادور
ضرب آهسته پاهای کسی می آید.

صبر تلخ

با سکوتی، لب من
بسته پیمان صبور -

زیر خورشید نگاهی که ازو می‌سوزم
و به نفرت بسته‌ست
شعله در شعله من،

زیر این ابر فریب
که بدو دوخته چشم
عطش خاطر این سوخته‌تن،

زیر این خنده پاک
ورود جادوگر کین
که به پای گذرم بسته رسن...

□

آه!

دوستان دشمن با من
مهربانان در جنگ،

همراهان بی‌ره با من
یکدلان ناهم‌رنگ...

□

من ز خود می‌سوزم
همچو خون من کاندرا تب من
بی‌که فریادی ازین قلب صبور
بچکد در شب من

بسته پیمان گوئی
با سکوتی لب من.

مه

بیابان را، سراسر، مه گرفتست.
چراغ قریه پنهان است
موجی گرم در خون بیابان است
بیابان، خسته
لب بسته

نفس بشکسته

در هذیان گرم مه، عرق می‌ریزدش آهسته
از هر بند.

□

«- بیابان را سراسر مه گرفته است. [می‌گوید به خود، عابر]
سگان قریه خاموشند.

در شولای مه پنهان، به خانه می‌رسم. گل کو
نمی‌داند. مرا ناگاه در درگاه می‌بیند. به چشمش قطره
اشکی بر لبش لبخند، خواهد گفت:

«- بیابان را سراسر مه گرفته است... با خود فکر
می‌کردم که مه گر همچنان تا صبح می‌پائید مردان
جسور از خفیه‌گاه خود به دیدار عزیزان باز
می‌گشتند.»

□

بیابان را

سراسر

مه گرفتست.

چراغ قریه پنهانست، موجی گرم در خون بیابانست.
بیابان - خسته لب بسته نفس بشکسته در هذیان گرم
مه عرق می‌ریزدش آهسته از هر بند...

از زخم قلب «آبائی»

دختران دشت!

دختران انتظار!

دختران امید تنگ

در دشت بی‌کران،

و آرزوهای بیکران

در خلق‌های تنگ!

دختران خیال آلاچیق نو

در آلاچیق‌هایی که صد سال! -

از زره جامه‌تان اگر بشکوفید

باد دیوانه

یال بلند اسب تمنا را

آشفته کرد خواهد...

دختران رود گل آلود!
دختران هزار ستون شعله به طاق بلند دود!
دختران عشق‌های دور
روز سکوت و کار
شب‌های خستگی!

دختران روز
بی‌خستگی دویدن،
شب
سرشکستگی! -

در باغ راز و خلوت مرد کدام عشق -
در رقص راهبانۀ شکرانۀ کدام
آتش‌زدای کام
بازوان فواره‌ئی‌تان را
خواهید بر فراشت؟

افسوس!
موها، نگاه‌ها
به عبث
عطر لغات شاعر را تاریک می‌کنند.

دختران رفت و آمد
در دشت مه‌زده!

دخترانِ شرم

شب‌نم

افتادگی

رَمه! -

از زخم قلب آبائی
در سینه کدام شما خون چکیده است؟

پستانتان، کدامِ شما
گل داده در بهار بلوغش؟
لب‌هایتان کدامِ شما
لب‌هایتان کدام
- بگوئید! -

در کام او شکفته، نهان، عطر بوسه‌ئی؟

شب‌های تارِ نم‌نم باران - که نیست کار -
اکنون کدام يك ز شما
بیدار می‌مانید
در بستر خشونت نومیدی
در بستر فشرده دل‌تنگی
در بستر تفکر پر درد رازتان
تا یاد آن - که خشم و جسارت بود -
بدرخشاند

تا دیرگاه، شعله آتش را
در چشم بازتان؟

بین شما کدام
- بگوئید! -
بین شما کدام
صیقل می‌دهید
سلاح آبائی را
برای
روز
انتقام؟

ترکمن صحرا - اوبه‌ی سفلی

بادها

امشب دوباره

بادها

افسانه کهن را آغاز کرده اند

« بادها!

بادها!

خنياگران باد!»

خنياگران باد

وليکن

سرگرم قصه های ملولند...

«- خنیاگران باد!

امشب

رکسانا

با جامه سفیدِ بلندش

پنهان ز هر کسی

مهمان من شدست و کنون

مست

بر بسترم

افتاده است.

[این قصه ناشنیده بگیرید!]

کوتاه کنید این همه فریاد

خنیاگران باد!

بگذارید

رکسانا

در مستی گرانش امشب

اینجا بماند تا سحر.

های!

خنیاگران باد!

اگر بگذارید!...

آنگاه

از شرم قصه‌ها که سخنسازان

خواهند راند بر سر بازار،
دیگر
رکسانا
هرگز ز کلبه من بیرون
نخواهد نهاد پای...»

□

بیرون کلبه، بادها
پرشور می‌غریوند...
«- آرام‌تر!
بی‌رحم‌ها!
خنیان‌گران باد!»

خنیان‌گران باد، ولیکن
سرگرم قصه‌های ملولند
آنان
از دردهای خویش پریشانند،
آنان
سوزندگان آتش خویشانند...

غبار

از غریو دیو توفانم هراس
وز خروش تندرم اندوه نیست،
مرگ مسکین را نمی‌گیرم به هیچ.

استوارم چون درختی پا به‌جای
پیچك بی‌خانمانی را بگوی
بی‌ثمر با دست و پای من می‌پیچ.

مادر غم نیست بی‌چیزی مرا:
عنبر است او، سال‌ها افروخته در مجرم

نیست از بدگوئی نامهربانانم غمی:
رفته مدت‌ها که من زین یاوه‌گوئی‌ها کرم!

□

ليک از دريا چو مرغان پر کشند
روی پل‌ها، بام‌ها، مرداب‌ها -
بابرهنه می‌دوم دنبال‌شان .
وقت کانسوی افق پنهان شوند
باز می‌گردم به کومه پاکشان،
حلقه می‌بندد به چشمان اشک من
گرچه در سختی به سان آهنم...

یا اگر در کنج تنهائی، مرا
مرغک شب ناله‌ئی بردارد از اقصای شب،
اندهی واهی مرا
می‌کشد دربر، چنان پیراهنم.

□

همچنان کز گردش انگشت‌ها بر پرده‌ها
 وز طنین دلکش ناقوس
 وز سکوت زنگ‌دار دشت‌ها
 وز اذان ناشکیبای خروس
 وز عبور مه ز روی بیشه‌ها
 وز خروش زاغ‌ها
 وز غروب برف‌پوش -
 اشک می‌ریزد دلم...

گرچه بر غوغای توفان‌ها کرم
 وز هجوم بادها باکیم نیست،
 گرچه چون پولاد سرسختم به رزم
 یا خود از پولاد شد ایمان من -
 گر بخواند مرغی از اقصای شب
 اشک رقت ریزد از چشمان من.

انتظار

از دریچه
با دل خسته، لب بسته، نگاه سرد
می‌کنم از چشم خواب‌آلوده خود

صبحدم

بیرون
نگاهی:

در مه آلوده هوای خیس غم‌آور
 پاره‌پاره رشته‌های نقره در تسبیح گوهر...
 در اجاق باد، آن افسرده‌دل آذر
 کاندک اندک برگ‌های بیشه‌های سبز را بی‌شعله
 می‌سوزد...

من در اینجا مانده‌ام خاموش
 بر جا ایستاده
 سرد
 وز دو چشم خسته اشک یأس می‌ریزم به دامان:
 جاده خالی
 زیر باران!

تردید

او را به رؤیای بخارآلود و گنگ شامگاهی دور، گویا دیده
بودم من...

لالائی گرم خطوط پیکرش، در نعره‌های دوردست و سرد
مه، گم بود.

لبخند بی‌رنگش به موجی خسته می‌مانست؛ در هذیان
شیرینش، ز دردی گنگ می‌زد گوئیا لبخند...

هر ذره چشمی شد وجودم تا نگاهش کردم، از اعماق نومیدی
صدایش کردم:

«ای پیدای دور از چشم!

«دیری است تا من می‌چشم رنجاب تلخ انتظارت را
«رؤیای عشقت را، در این گودال تاریک، آفتاب واقعیت کن!»

و آندم که چشمانش، در آن خاموش، بر چشمان من لغزید
در قعر تردید این‌چنین با خویشتن گفتم:

«آیا نگاهش پاسخ پرآفتاب خواهش تاریک قلب یاسبارم نیست؟
«آیا نگاه او همان موسیقی گرمی که من احساس آن را در هزاران
خواهش پردرد دارم، نیست؟

«نه!

«من نقش خام آرزوهای نهان را در نگاهم می‌دهم تصویر!»

آنگاه نومید، از فروتر جای قلب یأسبار خویش کردم
بانگ باز از دور:
«ای پیدای دور از چشم!...»

او، لب ز لب بگشود و چیزی گفت پاسخ را
اما صدایش با صدای عشق‌های دور از کف رفته
می‌مانست...

لالائی گرم خطوط پیکرش، از تار و پود محومه
پوشید پیراهن.
گویا به رؤیای بخارآلود و گنگ شامگاهی دور او را
دیده بودم من...

احساس

سه دختر از جلوخان سرائی کهنه سیبی سرخ پیش
پایم افکندند

رخانم زرد شد اما نگفتم هیچ
فقط آشفته شد يكدم صدای پای سنگینم به روی
فرش سخت سنگ.

دو دختر از دریچه لاله عباسی گیسوهای شان رادر
قدمهای من افکندند

لبم لرزید اما گفتنیها بر زبانم ماند
فقط از زخم دندانی که بر لبها فشردم، ماند بر
پیراهن من لکه‌ئی نارنگ...

□

به خانه آمدم از راه، پا پر آبله، دل تنگ و خالی دست
به روی بستر بی عشق خویش افتادم، از اندوه گنگی مست

شب اندیشناك خسته، از راه درازش می گذشت آرام.
کلاغی بر چناری دور، در مهتاب زد فریاد.

در این هنگام
نسیم صحبگاه سرد، بر درگاه خانه پرده را جنباند.

در آن خاموش رؤیائی چنان پنداشتم کز شوق، روی پرده،
قلب دختر تصویر می لرزد.

چنان پنداشتم کز شوق، هر دم با تلاشی شوم و یأس آمیز،
خود را می کشد آرامك آرامك به سوی من...

□

دو چشمم خسته بر هم رفت.
سپیده می‌گشود آهسته جعد گیسوان تابدار صبح.
سحر لبخند می‌زد سرد.

طلسم رنج من پوسید
چنین احساس کردم من لبان مرده‌ئی لب‌های
سوزان مرا در خواب می‌بوسید...

خفاش شب

هرچند من ندیده‌ام این کورِ بی‌خیال
این گنگِ شب که گیج و عبوس است -
خود را به روشنِ سحر
نزدیک‌تر کند،
لیکن شنیده‌ام که شب تیره - هرچه هست -
آخر ز تنگه‌های سحرگه گذر کند...

زین روی در بیسته به خود رفته‌ام فرو
در انتظار صبح.

فریاد اگرچه بسته مرا راه بر گلو
دارم تلاش تا نکشم از جگر خروش.

اسپندوار اگرچه بر آتش نشسته‌ام
بنشسته‌ام خموش.

وز اشك گرچه حلقه به دو دیده بسته‌ام
پیچم به خویشتن که نریزد به دامنم.

س

□

دیریت عابری نگذشتت ازین کنار
کز شمع او بتابد نوری ز روزنم...

فکرم به جست و جوی سحر راه می‌کشد
اما سحر کجا!

در خلوتی که هست،
نه شاخه‌ئی ز جنبش مرغی خورد تکان
نه باد روی بام و دری آه می‌کشد.
حتی نمی‌کند سگی از دور شیونی
حتی نمی‌کند خسی از باد جنبشی...

غول سکوت می‌گزدم با فغان خویش
و من در انتظار
که خواند خروس صبح!

کشتی به شن نشسته به دریای شب مرا
وز بندر نجات
چراغ امید صبح
سوسو نمی‌زند...

از شوق می‌کشم همه در کارگاه فکر
نقشِ پرِ خروسِ سحر را
لیکن دوام شب همه را پاک می‌کند.

می سازمش به دل همه
اما دوامِ شب
در گور خویش
ساخته‌ام را
در خاک می‌کند.

□

هست آنچه بوده است:

شوق سحر نمی‌دمد اندر فلوت خویش
خفاش شب نمی‌خورد از جای خود تکان.
شاید شکسته پای سحرخیز آفتاب
شاید خروس مرده که مانده‌ست از اذان.

مانده‌ست شاید از شنوائی دو گوش من:
خوانده خروس و بی‌خبر از بانگ او منم.
شاید سحر گذشته و من مانده بی‌خیال:
بینائیم مگر شده از چشم روشنم.

مرگ «نازلی»

«نازلی! بهار خنده زد و ارغوان شکفت.
در خانه، زیر پنجره گل داد یاس پیر.
دست از گمان بدار!
با مرگ نحس پنجه میفکن!
بودن به از نبود شدن، خاصه در بهار...»

نازلی سخن نگفت؛
سرافراز
دندان خشم بر جگر خسته بست و رفت...

□

«- نازلی! سخن بگو!
مرغ سکوت، جوجه مرگی فجیع را
در آشیان به بیضه نشسته‌ست!»

نازلی سخن نگفت؛
چو خورشید
از تیرگی برآمد و در خون نشست و رفت...

□

نازلی سخن نگفت
نازلی ستاره بود
يك دم درين ظلام درخشيد و جست و رفت...

نازلی سخن نگفت
نازلی بنفشه بود
گل داد و

مژده داد: «زمستان شکست!»

و

رفت...

نمی رقصانمت چون دودی آبی رنگ...

نمی گردانمت در برج ابریشم
نمی رقصانمت بر صحنه‌های عاج: -

شب پائیز می لرزد به روی بستر خاکستر سیراب ابر
سرد
سحر، با لحظه‌های دیرمانش، می کشاند انتظار صبح
را در خویش...

دو كودك بر جلوخان كدامين خانه آيا خواب آتش
می‌كندشان گرم؟

سه كودك بر كدامين سنگفرش سرد؟
صد كودك به نمناك كدامين كوی؟

□

نمی‌رقصانمت چون دودی آبی رنگ
نمی‌لغزانمت بر خواب‌های مخمل اندیشه‌ئی ناچیز: -

حباب خنده‌ئی بی‌رنگ می‌ترکد به شب گرییدن پائیز
اگر در جویبار تنگ،

وگر عشقی کزو امید با من نیست
درین تاریکی نومید ساید سر به درگاهم -

دو كودك بر جلوخان سرائی خفته‌اند اکنون
سه كودك بر سریرِ سنگفرش سرد و صد كودك به خاك
مردۀ مرطوب.

نمی‌لغزانمت بر مخمل اندیشه‌ئی بی‌پای
نمی‌غلطانمت بر بستر نرم خیالی خام:

اگر خواب آورست آهنگ بارانی که می‌بارد به بام تو
و گر انگیزه عشق است رقص شعله آتش به دیوار
اتاق من،

اگر در جویبار خرد، می‌بندد حباب از قطره‌های سرد
و گر در کوچه می‌خواند به شوری عابر شبگرد -

دو كودك بر جلوخان کدامین خانه با رؤیای آتش
می‌کند تن گرم؟

سه كودك بر کدامین سنگفرش سرد؟
و صد كودك به نمناك کدامین کوی؟

نمی‌گردانمت بر پهنه‌های آرزوئی دور
نمی‌رقصانمت در دودناك عنبر امید:

میان آفتاب و شب برآورده‌ست دیواری ز خاکستر
سحر هرچند،

دو كودك بر جلوخان سرائی مرده‌اند اکنون
سه كودك بر سریر سنگفرش سرد و صد كودك به خاك
مردۀ مرطوب.

ساعت اعدام

در قفل در کلیدی چرخید

لرزید بر لبانش لبخندی
چون رقص آب بر سقف
از انعکاس تابش خورشید

در قفل در کلیدی چرخید

□

بیرون
رنگ خوشِ سپیده‌دمان
مانندۀ یکی نوتِ گمگشته
می‌گشت پرسه‌پرسه‌زنان روی
سوراخ‌های نی
دنبال خانه‌اش...

□

در قفل در کلیدی چرخید
رقصید بر لبانش لبخندی
چون رقص آب بر سقف
از انعکاس تابش خورشید

□

در قفل در
کلیدی چرخید.

شعری که زندگی ست

موضوع شعر شاعر پیشین
از زندگی نبود.
در آسمان خشک خیالش، او
جز با شراب و یار نمی‌کرد گفت‌وگو.
او در خیال بود شب و روز
در دام گیس مضحك معشوقه پای‌بند،
حال آنکه دیگران
دستی به جام باده و دستی به زلف یار
مستانه در زمین خدا نعره می‌زدند!

موضوع شعر شاعر
چون غیر ازین نبود
تأثیر شعر او نیز
چیزی جز این نبود:

آن را به جای مته نمی‌شد به کار زد؛

در راه‌های رزم
با دستکار شعر
هر دیو صخره را
از پیش راه خلق
نمی‌شد کنار زد.

یعنی اثر نداشت وجودش
فرقی نداشت بود و نبودش
آن را به جای دار نمی‌شد به کار برد.

حال آنکه من

بشخصه

زمانی

همراه شعر خویش

همدوش شن‌چوی کُره‌ئی

جنگ کرده‌ام

يك بار هم «حمیدی شاعر» را

در چند سال پیش

بر دار شعر خویشتن

آونگ کرده‌ام...

□

موضوع شعر

امروز

موضوع دیگر است...

امروز

شعر

حربه خلق است

زیرا که شاعران

خود شاخه‌ئی ز جنگل خلقند

نه یاسمین و سنبل گلخانه فلان.

بیگانه نیست

شاعر امروز

با دردهای مشترك خلق:

او با لبان مردم

لبخند می‌زند،

درد و امید مردم را

با استخوان خویش

پیوند می‌زند.

امروز

شاعر

باید لباس خوب بپوشد
کفش تمیز واکس زده باید به پا کند،
آنگاه در شلوغ‌ترین نقطه‌های شهر
موضوع و وزن و قافیه‌اش را، یکی‌یکی
با دقتی که خاص خود اوست،
از بین عابران خیابان جدا کند:

«- همراه من بیائید، همشهری عزیز!
دنبالتان سه روز تمام است

در بدر

همه جا سر کشیده‌ام!»

«- دنبال من؟

عجیب است!

آقا، مرا شما

لابد به جای يك کس دیگر گرفته‌اید؟»

«نه جانم، این محال است:
من وزن شعر تازه خود را
از دوز می شناسم»

«گفتی چه؟
وزن شعر؟»

«تأمل بکن رفیق...
وزن و لغات و قافیه‌ها را
همیشه من

در کوچه جسته‌ام.
آحاد شعر من، همه افراد مردمند،
از «زندگی» [که بیشتر «مضمون قطعه» است]
تا «لفظ» و «وزن» و «قافیه شعر»، جمله را
من در میان مردم می جویم...
این طریق
بہتر بہ شعر، زندگی و روح می دہد...»

اکنون
هنگام آن رسیده که عابر را
شاعر کند مجاب
با منطقی که خاصه شعر است
تا با رضا و رغبت گردن نهد به کار،
ورنه، تمام زحمت او، می‌رود ز دست...

□

خوب،
حالا که وزن یافته آمد
هنگام جست‌وجوی لغات است:

هر لغت
چندانکه برمی‌آیدش از نام
دوشیزه‌نیست شوخ و دلارام...

باید برای وزن که جسته‌ست
شاعر لغات در خور آن جست‌وجو کند.
این کار، مشکل است و تحمل‌سوز
لیکن
گزیر
نیست:

آقای وزن و خانم ایشان لغت، اگر
هم‌رنگ و هم‌تراز نباشند، لاجرم
محصول زندگانیشان دلپذیر نیست.
مثل من و زنم:

من وزن بودم، او کلمات [آسه‌های وزن]
موضوع شعر نیز
پیوند جاودانه لب‌های مهر بود...

با آنکه شادمانه در این شعر می‌نشست
لبخند کودکان ما [این ضربه‌های شاد]
لیکن چه سود! چون کلمات سیاه و سرد
احساس شوم مرثیه‌واری به شعر داد:
هم وزن را شکست
هم ضربه‌های شاد را
هم شعر بی‌ثمر شد و مهمل
هم خسته کرد بی‌سببی اوستاد را!

باری سخن دراز شد
وین زخم دردناک را
خونابه باز شد...

الگوی شعرِ شاعرِ امروز
گفتیم:
زندگیست!

از روی زندگی ست که شاعر
با آب و رنگ شعر
نقشی به روی نقشه دیگر
تصویر می کند:

او شعر می نویسد،
یعنی
او دست می نهد به جراحات شهر پیر
یعنی
او قصه می کند
به شب
از صبح دلپذیر

او شعر می نویسد،
یعنی
او دردهای شهر و دیارش را
فریاد می کند

یعنی
او با سرود خویش
روان‌های خسته را
آباد می‌کند.

او شعر می‌نویسد،
یعنی
او قلب‌های سرد و تهی‌مانده را
ز شوق
سرشار می‌کند

یعنی
او رو به صبح طالع، چشمان خفته را
بیدار می‌کند.

او شعر می‌نویسد،
یعنی
او افتخارنامهٔ انسان عصر را
تفسیر می‌کند.

یعنی
او فتح‌نامه‌های زمانش را
تقریر می‌کند.

□

این بحثِ خشکِ معنیِ الفاظِ خاصِ نیز
در کار شعر نیست...
اگر شعر زندگی‌ست،
ما در تک‌سیاه‌ترین آیه‌های آن
گرمای آفتابی عشق و امید را
احساس می‌کنیم:

کیوان
سرود زندگی‌اش را
در خون سروده است
و ارتان
غریو زندگی‌اش را
در قالب سکوت،

اما، اگرچه قافیه زندگی
در آن
چیزی به غیر ضربه کشدار مرگ نیست،
در هر دو شعر
معنی هر مرگ
زندگی است!

۹۷	طرح
۹۸	در رزم زندگی
۱۰۱	مرد مجسمه
۱۰۵	لعنت
۱۰۸	دیوارها
۱۱۷	کبود
۱۲۱	مرغ باران
۱۲۹	بودن

طرح

بر سکوتی که با تن مرداب
بوسه خیسانده گشته دستاغوش
وز عمیقِ عبوس می‌گوید
راز با او، به نغمه‌ئی خاموش،

رقص مهتاب مهرگان زیباست
با دمش نیمسرد و سرسنگین.
همچو بر گردن سطر «کاپه»
بوسه سرخ تیغه گیوتین!

در رزم زندگی

در زیر طاق عرش، بر سفره زمین
در نور و در ظلام
در های و هوی و سیون دیوانه‌وار باد
در چوبه‌های دار
در کوه و دست و سبزه
در لجه‌های ژرف، تالاب‌های تار
در تیک و تاک ساعت
در دام دشمنان

در برده‌ها و رنگ‌ها، ویرانه‌های شهر
در زوزه سگان
در خون و خشم و لذت
در بی‌غمی و غم
در بوسه و کنار، یا در سیاهچال
در شادی و الم
در بزم و رزم، خنده و ماتم، فراز و نسیب
در برکه‌های خون
در منجلاب یأس
در چنبر فریب
در لاله‌های سرخ
در ریگزار داغ
در آب و سنگ و سبزه و دریا و دشت و رود
در چشم و در لبان زنان سیاه‌موی

در بود

در نبود،

هر جا که گشته است نهان ترس و حرص و رقص
هر جا که مرگ هست
هر جا که رنج می برد انسان ز روز و شب
هر جا که بخت سرکش فریاد می کشد
هر جا که درد روی کند سوی آدمی
هر جا که زندگی طلبد زنده را به رزم،

بیرون کش از نیام
از زور و ناتوانی خود هر دو ساخته
تیغی دو دم!

ملهم از «لوك دوكن»

مرد مجسمه

در چشم بی‌نگاهش افسرده رازهاست
استاده است روز و شب و، از خموش خویش
با گنج‌های راز درونش نیازهاست.

می‌کاود از دو چشم
در رنگ‌های مبهم و مغشوس و گنگِ هیچ
ابهام برستی که نمی‌داند.
زین روی، در سیاهی پنهان راه چشم
بر باد پانگه [که ندارد به چشم خویش]
بنشسته
سال‌هاست که می‌راند.

□

مژگان به هم نمی‌زند از دیدگانِ باز.

افسون نغمه‌های شبانگاهِ عابران
اشباح بی‌تکان و خموش و فسرده را
از حجره‌های جن‌زدهٔ اندرون او
یک دم نمی‌رماند.

از آن بلندجای - که کبرش نهاده است -
جز سوی هیچ کور پلیدش نگاه نیست.
و بر لبان او
از سوز سرد و سرکش غارتگر زمان
آهنگ آه نیست...

شبها سحر شده‌ست
رفته‌ست روزها،
او بی‌خیال ازین همه لیکن
از خلوت سیاه وجودی | که نیستش
اسباب بودنی |
پر باز کرده است،
وز چشم بی‌نگاه
سوی بی‌نهایتی
پرواز کرده است.

می‌کاود از دو چشم
در رنگ‌های درهم و مغشوش و کور هیچ
ز ابهام پرسشی که نیارد گرفت و گفت
رنگی نهفته را.

زین روست نیز شاید اگر گاه، چشم ما
بیند به پرده‌های نگاهش - سپید و مات -
وهمی شکفته را.

یا گاه گوش ما بتواند عیان شنید
هم از لبان خامش و تودار و بسته‌اش
رازی نگفته را...

لعنت

در تمام شب چراغی نیست.
در تمام شهر
نیست يك فریاد.

ای خداوندانِ خوف‌انگیزِ شب‌پیمانِ ظلمت‌دوست!
تا نه من فانوس شیطان را بیاویزم
در رواق هر شکنجه‌گاه پنهانی این فردوس ظلم‌آئین،
تا نه این شب‌های بی‌پایان جاویدان افسون پایه‌تان را من
به فروغ صد هزاران آفتاب جاودانی‌تر کنم نفرین، -
ظلمت‌آباد بهشت گندتان را، در به روی من
باز نگشاید!

در تمام شب چراغی نیست
در تمام روز
نیست يك فریاد.

چون شبان بی ستاره قلب من تنهاست.
تا ندانند از چه می سوزم من ، از نخوت زبانم در دهان
بسته‌ست.

راه من پیدا است
پای من خسته‌ست.

پهلوانی خسته را مانم که می گوید سرود کهنه فتحی
قدیمی را.

با تن بشکسته‌اش،
تنها

زخم پر دردی به جا مانده‌ست از شمشیر و، دردی
جانگرای از خشم:
اشك، می جوشاندش در چشم خونین داستان درد؛
خشم خونین، اشك می خشکاندش در چشم.

در شب بی صبح خود تنهاست.

از درون بر خود خمیده، در بیابانی که بر هر سوی آن
خوفی نهاده دام
دردناک و خشمناک از رنج زخم و نخوت خود، می زند
فریاد:

« در تمام شب چراغی نیست
در تمام دشت
نیست یک فریاد...»

ای خداوندان ظلمت شادا!
از بهشت گندتان، ما را
جاودانه بی نصیبی باد!

باد تا فانوس شیطان را بر آویزم
در رواق هر شکنجه گاه این فردوس ظلم آئین!

باد تا شب های افسون مایه تان را، من
به فروغ صد هزاران آفتاب جاودانی تر کنم نفرین!

دیوارها

دیوارها - مشخص و محکم - که با سکوت
با بی‌حیائی همه خط‌هاش
با هرچه‌اش ز کنگره بر سر
با قبح گنگ زاویه‌هایش سیاه و تند،
در گوش‌های چشم
گویای بیگناهی خویش است...

دیوارهای از خزه پوشیده، کاندرا آن
چون انعکاس چیزی ز آئینه‌های دق،
تصویر واقعیت تحقیر می‌شود...

دیوارها - مهابت مظنون - که در سکوت
با تیغ تیز خط نهائیش
تا مرزهای تفکیک در جنگ با فضاست...

همواره بادِ طاغی، با ناله‌های زار
شلاق‌ها به هیبت دیوار می‌زند
و برگ‌های خشک و مگس‌های خُرد را
و آرامش و نوازش را
همراه می‌کشد
همراه می‌برد...

عزم جدال دارد دیوار

همچنین

با مورهای باران

با باختهای شوم.

اما خورشید

همواره قدرت است، توانائیست!

بر بامهای تشنه که برداشته شکاف،

با هر درنگ خویش

آن بیک نور بیکر، داده‌ست اشارتی؛

کرده‌ست فاس از این سان

با هر اشاره‌اش

رمزی، عبارتی:

«- دیوارهای کهنه شکافد
تا
بر هر پی شکسته، برآید عمارتی!»

او با شتاب می‌گذرد از شکاف بام
می‌گوید این سخن به لب آرام:
«انتقام!»

و آنکه ز درد یافته تسکین
با راه خویش می‌گذرد آن شتابجوی.

□

اما میان مزرعه، این دیوار
حرفی است در سکوت!

او می‌تواند آیا
معتاد شد به دیده هر انسان،
یا آسمان شب را
بین سطوح خود ندهد نقصان؟

دیوارهای گنگ
دیوارهای راز!

ما را به باطن همه دیوار، راه نیست.
[بی‌هیچ شك و ریب
دیوارها و ما را وجه شباهتی است].

لیکن کدام دغدغه، آیا
با يك ننگه به داخل دیوارهای راز
تسکین نمی‌پذیرد؟

دیوارها
بدمنظرند!

در بیست، در هزار
این راه‌ها که پای در آن می‌کشیم ما،
دیوارها می‌آیند
همراه

پا به پا

دیوارهای عایق، خوددار، اخمناک!
دیوارهای سرحد با ما و سرنوشت!
اندوده با سیاهی بسیار سرگذشت
دیوارهای زشت!

دیوارهای بایر، چندان که هیچ موش
در آن به حرف آن سوپنهان نداده گوش،

وز خامشی آن همه در چار میخ و بند
پوسیده کتفشان همه در زنجیر
خشکیده بوسه‌ها همه‌شان بر لب،
وز استقامت همه آن مردان
که به لرزیدن پس «این دیوار»
محق هستند،

حرفی نمی‌گوید!

□

کو در میان این همه دیوار خشک و سرد
دیوار يك امید
تا سایه‌های شادی فردا بگسترده؟

با این همه
برای یکی مجروح
دیوار يك امید
آیا کفایت است؟

و با وجود این
در هر نبرد تکیه به دیوار می‌کنیم
همواره با یقین
کز پشت ضربه نیست، امید است بل
کز آن

پرشورتر درین راه پیکار می‌کنیم
هرچند مرگ نیز
فرمان گرفته باشد
با فرصتِ مزید آزادیِ مزید!

□

يك شیر

مطمئناً

خوف است دام را!
هرگز نمی‌نشیند او منکسر به جای:
مطرود راه و در
مطرود وقتِ کر

چشمش میان ظلمت جویای روشنی است
می‌پرورد به عمق دل، آرام
انتقام!

ملهم از يك شعر «گیلویك» به همین نام

کبود

زیر خروش و جنبش ظاهر
زیر شتاب روز و شب موج
در خلوت زننده عمق خلیج دور
آنجا که نور و ظلمت، آرام خفته‌اند
درهم، ولی گریخته از هم،
آنجا که راه بسته به فانوس دارِ روز،
آنجا که سایه می‌خورد از ظلمتش به روی
رؤیای رنگ دختر دریای دور را -

آنجا کبود خفته

نه غمگین نه شادمان...

□

بی‌انتهای رنگ دو چشم کبود تو
وقتی که مات می‌بردت، با سکوت خویش
خاموش و پرخروش
چون حمله‌های موج بر ساحل، به گوش کر،
آنجا که نور و ظلمت داده به پشت پشت
آشوب می‌کند!

□

ای شرم!
ای کبود!
تنها برای مردمک چشم‌های اوست
گر می‌پرستمت.

خاموش وار خفته این مردم کبود
در نغمه فسونگر جنجال چشم تو
نت‌های بی‌شتاب سکوتست.

یا آنکه ناگهان در يك سونات گرم
بعد از شلوغ و همه‌ه هرچه ساز و سنج
بر شستی پیانو
تکضربه‌های نرم.

این رنگ خواب‌دار
در والس‌های پرهیجان دو چشم تو
نوت‌های ترد و نرم سکوت است.

این ساکت کبود، جنون من است و من
تنها برای مردمك چشم‌های تو
سنگینِ نرمِ خفته عمق خلیج را
بت‌وار می‌پرستم...

□

ای شرم!
ای کبود!
تنها برای مردمك چشم‌های اوست
گر می‌پرستم.

مرغ باران

در تلاش شب که ابر تیره می بارد
روی دریای هراس انگیز

وز فراز برج بارانداز خلوت مرغ باران می کشد فریاد
خشم آمیز

و سرود سرد و پرتوفان دریای حماسه خوان گرفته اوج
می زند بالای هر بام و سرائی موج

و عبوسِ ظلمتِ خیسِ شبِ مغموم
ثقل ناهنجار خود را بر سکوت بندر خاموش می ریزد

می‌کشد دیوانه‌واری
در چنین هنگامه
روی گام‌های کند و سنگینش
پیکری افسرده را خاموش.
مرغ باران می‌کشد فریاد دائم:

- عابر! ای عابر!
جامه‌ات خیس آمد از باران.
نیستت آهنگ خفتن
یا نشستن در بر یاران؟ ...

ابر می‌گرید
باد می‌گردد
و به زیر لب چنین می‌گوید عابر:

- آه!
رفته‌اند از من همه بیگانه‌خو با من...
من به هذیان تب رؤیای خود دارم
گفتگو با یار دیگرسان
کاین عطش جز با تلاش بوسه‌خونین او درمان نمی‌گیرد.

□

اندر آن هنگامه کاندر بندر مغلوب
باد می غلتد درون بستر ظلمت
ابر می غرد وز او هر چیز می ماند به ره منکوب،
مرغ باران می زند فریاد:

- عابر! در شبی این گونه توفانی
گوشه گرمی نمی جوئی؟
یا بدین پرسنده دلسوز
پاسخ سردی نمی گوئی؟

ابر می گرید
باد می گردد
و به خود این گونه در نجوای خاموش است عابر:

- خانه ام، افسوس!
بی چراغ و آتشی انسان که من خواهم، خموش و سرد و
تاریک است .

□

رعد می‌ترکد به خنده از پس نجوای آرامی که دارد با
شب چرکین

وز پس نجوای آرامش
سردخندی غمزده، دزدانه، از او بر لب شب می‌گریزد
می‌زند شب با غمش لبخند...

مرغ باران می‌دهد آواز:

- ای شبگرد!

از چنین بی‌نقشه رفتن تن نفرسودت؟

ابر می‌گرید

باد می‌گردد

و بخود اینگونه نجوا می‌کند عابر:

- با چنین هر در زدن، هر گوشه گردیدن،

در شبی که ش و هم از پستان چونان قیر نوشد زهر،

رهگزار مقصد فردای خویشم من...

ورنه در اینگونه شب اینگونه باران اینچنین توفان

که تواند داشت منظوری که سودی در نظر با آن نبندد

نقش؟

مرغ مسکین! زندگی زیباست
خورد و خفتی نیست بی مقصود.

می توان هرگونه کشتی راند بر دریا:
می توان مستانه در مهتاب با یاری بلم بر خلوت آرام دریا
راند
می توان زیر نگاه ماه با آواز قایقران سه تاری زد لبی
بوسید.

لیکن آن شبخیز تن پولاد ماهیگیر
که به زیر چشم توفان برمی افرازد شراع کشتی خود را
در نشیب پرتگاه مظلم خیزاب های هایل دریا
تا بگیرد زاد و رود زندگی را از دهان مرگ،
مانده با دندانش آیا طعم دیگر سان
از تلاش بوسه‌ئی خونین
که به گرماگرم وصلی کوتاه و پردرد
بر لبان زندگی داده است؟

مرغ مسکین! زندگی زیباست...
من درین گود سیاه و سرد و توفانی نظر با جست و جوی
گوهری دارم،
تارک زیبای صبح روشن فردای خود را تا بدان گوهر
بیارایم.

مرغ مسکین! زندگی، بی گوهری اینگونه، نازیباست!

اندر آن سرمای تاریکی
 که چراغ مرد قایقچی به پشت پنجره افسرده می ماند
 و سیاهی می مکد هر نور را در بطن هر فانوس
 وز ملالی گنگ
 دریا

در تب هذیانیش

با خویش می پیچد،

وز هراسی کور
 پنهان می شود

در بستر شب

باد،

وز نشاطی مست
 رعد

از خنده می ترکد

وز نهیبی سخت
 ابر خسته

می گرید، -

زیر بام قایقی بر ماسه‌ها وارون پی تعمیر
بین جمعی گفتگوشان گرم
شمع خردی شعله‌اش بر فرق می‌لرزد.

ابر می‌گرید
باد می‌گردد

وندترین هنگامه

روی گام‌های کند و سنگینش
مرد وامی‌استد از راهش
وز گلو می‌خواند آوازی که

ماه‌بخوار می‌خواند

شبا هنگام

بر دریا

پس، بزیر قایقِ وارون
با تلاشش از پی به‌زیستن، امید می‌تابد به چشمش
رنگ...

می‌زند باران به انگشت بلورین

ضرب

با وارون شده قایق

می‌کشد دریا غریو خشم

می‌خورد شب

بر تن

از توفان

به تسلیمی که دارد

مشت

می‌گزد بندر

با غمی انگشت.

تا دل شب از امیدانگیز یک اختر تهی گردد

ابر می‌گرید

باد می‌گردد...

بودن

گر بدینسان زیست باید پست
من چه بی‌سرمم اگر فانوسِ عمرم را به رسوائی
نیاویزم
بر بلندِ کاجِ خشکِ کوچهٔ بن‌بست من

گر بدینسان زیست باید پاک
من چه ناپاکم اگر نشانم از ایمان خود، چون کوه
یادگاری جاودانه، بر تراز بی‌بقای خاک.

۴

۱۳۳	شبانہ
۱۳۵	شبانہ
۱۳۶	شبانہ
۱۳۷	شبانہ
۱۳۹	شبانہ
۱۴۳	شبانہ
۱۴۷	شبانہ

شبانه

شبانه شعری چگونه توان نوشت
تا هم از قلب من سخن بگوید، هم از بازویم؟

شبانه
شعری چنین
چگونه توان نوشت؟

من آن خاکستر سردم که در من
شعله همه عصیان‌هاست،

من آن دریای آرامم که در من
فریاد همه توفان‌هاست،

من آن سرداب تاریکم که در من
آتش همه ایمان‌هاست.

شبانه

یاران من بیائید
با دردهایتان
و بار دردتان را
در زخم قلب من بتکانید.

من زنده‌ام به رنج...
می‌سوزدم چراغ تن از درد...

یاران من بیائید
با دردهایتان
و زهر دردتان را
در زخم قلب من بچکانید.

شبانہ

من سرگذشت یاسم و امید
با سرگذشت خویش:

می مردم از عطش،
آبی نبود تا لب خشکیده تر کنم.
می خواستم به نیمه شب آتش،
خورشید شعله زن بدر آمد چنان که من
گفتم دو دست را به دو چشمان سپر کنم

با سرگذشت خویش
من سرگذشت یاس و امیدم...

شبانه

به خانم انگلا بارانی

شب که جوی نقره مهتاب
بیکران دشت را دریاچه می سازد،
من شرع زورق اندیشه ام را می گشایم در مسیر باد

شب که آوایی نمی آید
از درون خامش نیزارهای آبگیر ژرف،
من امید روشنم را همچو تیغ آفتابی می سرایم شاد.

شب که می‌خواند کسی نومید
من ز راه دور دارم چشم
با لب سوزان خورشیدی که بام خانه همسایه‌ام را
گرم می‌بوسد

شب که می‌ماسد غمی در باغ
من ز راه گوش می‌پایم
سرفه‌های مرگ را در ناله زنجیر دستانم که می‌پوسد.

شبانه

با هزاران سوزن الماس
نقره‌دوزی می‌کند مهتاب

روی ترمه مرداب...

من نگاهم می‌دود - جوسیده از عمق عبوس فکر
سوی پنجره،

اما

پنجره

بیگانه با شوق نگاه من

به من چیزی نمی‌گوید...

- پنجره

چون تلخی لبخنده خونی

بازشو

تا شاخه نوری بروید

در شکاف خاک خشک رنجم

از بذر تلاش من!

پنجره

بیدارِ شب

هشیارِ شب

در انتظار صبحدم حیوئی

بُهی گوید...

- پنجره!

دانم که آخر، چون یکی لبخند
خواهی کشت این روح مصیبت را
که ماسیده است
در هزاران گوشهٔ تاریک و کور این شبستان سیاه وهم...

پنجره

در درد شاد انجام خویش
از ظلمت پا در عدم چیزی نمی‌گویید...

□

- پنجره!

بگشای از هم

چون کتاب قصهٔ خورشید

تا امیدم بازجوید

در صدف‌های دهان رنج

صبح مروارید تابش را

به ژرفاژرف این دریای دورافتادهٔ نومید!

□

پنجره اما
هم از آن گونه - سر در کار خود -
بر بسته دارد لب

چون گل نشکفته لبخند
رسته رسته بذر مرواریدش اندر کام.
لیک امید من
از هزاران روزن او
صبح پاک تازه رو را می دهد پیغام.

□

با هزاران سوزن الماس
روی طاقه شال کهنه مرداب
نقشه های بته جفه نقره دوزی می کند مهتاب.

شبانہ

وہ! چہ شبہای سحر سوخته

من

خسته

در بستر بی‌خوابی خویش

در بی‌پاسخ ویرانہ هر خاطره را کز تو در آن
یادگاری به نشان داشته‌ام کوفته‌ام.

کس نرسید ز کوبنده ولیک

با صدای تو که می‌پیچد در خاطر من:

« کیست کوبنده در؟ »

هیچ در باز نشد

تا خطوط گم و رؤیائی رخسار تو را

بازیابم من يك بار دگر...

آه! تنها همه جا، از تك تاريك، فراموشی کور
 سوی من داد آواز
 پاسخی کوتاه و سرد:
 «مرد دل‌بند تو، مرد!»

□

راست است این سخنان:
 من چنان آینه‌وار
 در نظرگاه تو استادم پاك،
 که چو رفتی ز برم
 چیزی از ما حاصل عشق تو برجای نماند
 در خیال و نظرم
 غیر اندوهی در دل، غیر نامی به زبان،
 جز خطوط گم و ناپیدائی
 در رسوب غم روزان و شبان...

□

ليك ازین فاجعه ناباور
با غریوی که

ز دیدار بناهنگامت

ریخت در خلوت و خاموشیِ دهلیزِ فراموشی من،
در دل آینه

باز

سایه می‌گیرد رنگ

در اتاق تاریک

شبحی می‌کشد از پنجره سر،

در اجاق خاموش

شعله‌ئی می‌جهد از خاکستر.

□

من درین بستر بی خوابی راز
نقش رؤیایی رخسار تو می جویم باز.

با همه چشم ترا می جویم
با همه شوق ترا می خواهم
زیر لب باز ترا می خوانم
دایم آهسته به نام

ای مسیحا!

اینک!

مرده‌ئی در دل تابوت تکان می خورد آرام آرام...

شبانہ

۱

یہ شب مہتاب
ماہ میاد تو خواب
منو می برہ
کوچہ بہ کوچہ
باغ انگوری
باغ آلوچہ
درہ بہ درہ
صحرا بہ صحرا

اون جا که شبا
پشت بیشه‌ها
یه پری میاد
ترسون و لرزون
پاشو میذاره
تو آب چشمه
شونه می‌کنه
موی پریشون...

۲

یه شب مهتاب
ماه میاد تو خواب
منو می‌بره
ته اون دره
اون جا که شبا
یکه و تنها

تکدرخت بید
شاد و پر امید
می‌کنه به ناز
دسشو دراز
که یه ستاره
بچکه مٹ
یه چیکه بارون
به جای میوه‌ش
نوک یه شاخه‌ش
بشه آویزون...

۳

یه شب مهتاب
ماه میاد تو خواب
منو می‌بره
از توی زندون

مَثِ شبِ پیره
با خودش بیرون،
می بره اون جا
که شب سیا
تا دم سحر
شهیدای شهر
با فانوس خون
جار می کشن
تو خیابونا
سر میدونا:

«- عمو یادگار!
مرد کینه دار!
مستی یا هشیار
خوابی یا بیدار؟»

مستیم و هشیار
شہیدای شہر!
خوابیم و بیدار
شہیدای شہر!
آخرش یہ شب
ماہ میاد بیرون،
از سر اون کوه
بالای درہ
روی این میدون
رد می‌شہ خندون

یہ شب ماہ میاد
یہ شب ماہ میاد...

۵

۱۵۵

راز

۱۵۷

بارون

۱۶۵

پریا

۱۷۶

سرگذشت

راز

با من رازی بود
که به کو گفتم
با من رازی بود
که به چا گفتم
تو راه دراز
به اسب سیا گفتم
بیکس و تنها
به سنگای را گفتم

با راز کهنه
از را رسیدم
حرفی نروندم
حرفی نروندی
اشکی فشوندم
اشکی فشوندی
لبامو بستم
از چشم خوندی

بارون

بارون میاد جرجر
گم شده راه بندر

ساحل شب چه دوره
آبش سیا و شوره

ای خدا کشتی بفرست
آتیش بهشتی بفرست

جاده کهکشون کو
زهرة آسمون کو

چراغ زهره سرده
تو سیاهیا می‌گرده

ای خدا روشنش کن
فانوس راه منش کن

گم شده راه بندر
بارون میاد جرجر.

□

بارون میاد جرجر
رو گنبد و رو منبر

لکلك پیر خسته
بالای منار نشسته.

» لکلك ناز قندی
یه چیزی بگم نخندی:

تو این هوای تاریک
دالون تنگ و باریک
وقتی که می‌پریدی
تو زهره رو ندیدی؟»

«عجب بلائی بچه!
از کجا میائی بچه؟

نمی‌بینی خوابه جوجه‌م
حالش خرابه جوجه‌م
از بس که خورده غوره
تب داره مثل کوره؟

تو این بارون شرشر
هوا سیا زمین تر

تو ابر پاره پاره
زهره چیکار داره؟

زهره خانم خوابیده
هیچکی اونو ندیده...»

□

بارون میاد جرجر
رو پشت بون هاجر
هاجر عروسی داره
تاج خروسی داره.

«- هاجرکِ نازِ قندی
یه چیزی بگم نخندی:

وقتی حنا میداشتی
ابرو اتو ورمیداشتی
زلفاتو وا می کردی
خالتو سیا می کردی

زهره نیومد تماشا؟
نکن اگه دیدی حاشا...»

«حوصله داری بچه!
مگه تو بیکاری بچه؟

دومادو الان میارن
پرده رو ورمیدارن
دسمو میدن به دسس
باید درارو بسنش

نمی بینی کار دارم من؟
دل بی قرار دارم من؟
تو این هوای گریون
شرشر لوس بارون
که شب سحر همیشه
زهره بدر همیشه...»

□

بارون میاد جرجر
روی خونه‌های بی‌در

چهارتا مرد بیدار
نشسته تنگ دیفار

دیفار کنده‌کاری
نه فرش و نه بخاری.

«مردا، سلام علیکم!
زهره خانم شده گم

نه لکلك اونو دیده
نه هاجر ورپریده

اگه دیگه برنگرده

اوهو، اوهو، چه درده!

بارون ریشه‌ریشه
شب دیگه صب نمیشه.»

۱- بچه خسته مونده
چیزی به صب نمونده
غصه نخور دیوونه
کی دیده که شب بمونه؟ -

زهره تابون اینجاس
تو گره مشت مرداس
وقتی که مردا پاشن
ابرا ز هم می پاشن
خروس سحر میخونه
خورشید خانوم میدونه
که وقت شب گذشته
موقع کار و گشته.

خورشیدِ بالا بالا
گوشش به زنگه حالا ..

بارون میاد جرجر
رو گنبد و رو منبر

رو پشت بون هاجر
روی خونه‌های بی‌در...

ساحل شب چه دوره
آبش سیا و شوره

جاده کهکشون کو
زهره آسمون کو؟

خروسك قندی قندی
چرا نوکتو می‌بندی؟

آفتابو روشنش کن
فانوس راه منش کن

گم شده راه بندر
بارون میاد جرجر...

پریا

به فاطمی ابطحی کوچک
و رقص معصومانه عروسک‌های سعرس

یکی بود یکی نبود
زیر گنبد کبود
لخت و عورتنگ غروب سه تا پری نشسته بود

زار و زار گریه می‌کردن پریا
مٹ ابرای باهار گریه می‌کردن پریا.

گیسشون قد کمون رنگ شبق
از کمون بلن ترک
از شبق مشکی ترک.

روبروشون تو افق شهر غلامای اسیر
پشتشون سرد و سیا قلعهٔ افسانهٔ پیر.

از افق جیرینگ جیرینگ صدای زنجیر میومد
از عقب از توی برج نالهٔ شبگیر میومد...

«- پریا! گشنه تونه؟
پریا! تشنه تونه؟
پریا! خسته شدین؟
مرغ پر بسته شدین؟
چیه این های های تون
گریه تون وای وای تون؟»

پریا هیچی نگفتن، زار و زار گریه می کردن پریا
مث ابرای باهار گریه می کردن پریا...

» پریای نازنین
چه تونه زار می‌زنین؟
توی این صحرای دور
توی این تنگ غروب
نمی‌گین برف میاد؟
نمی‌گین بارون میاد؟
نمی‌گین گرگه میاد می‌خوردتون؟
نمی‌گین دیبه میاد یه لقمه خام می‌کندتون؟
نمی‌ترسین پریا؟
نمیاین به شهر ما؟

شهر ما صداش میاد، صدای زنجیراش میاد -

پریا!
قد رشیدم ببینین
اسب سفیدم ببینین
اسب سفید نقره نل
یال و دمش رنگ عسل،
مرکب صرصر تک من!
آهوی آهن رگ من!
گردن و ساقش ببینین!
باد دماغش ببینین!

امشب تو شهر چراغونه
خونه ديبا داغونه
مردم ده مهمون مان
با دامب و دومب به شهر میان
داريه و دمبک می زنن
می رقصن و می رقصونن
غنچه خندون می ریزن
نقل بیابون می ریزن
های می کشن
هوای می کشن:

«- شهر جای ما شد!»

عید مردماس، ديب گله داره
دنیا مال ماس، ديب گله داره
سفیدی پادشاس، ديب گله داره
سیاهی رو سیاس، ديب گله داره...»

پریا!

دیگه توك روز شیکسه
درای قلعه بسه
اگه تا زوده بلن شین
سوار اسب من شین

می رسیم به شهر مردم، بینین: صداش میاد
جینگ و جینگ ریختن زنجیر برده هاش میاد.

آره! زنجیرای گرون، حلقه به حلقه، لا به لا
می‌ریزن ز دست و پا.
پوسیده‌ن، پاره میشن،
دیبا بیچاره میشن:
سر به جنگل بذارن، جنگلو خارزار می‌بینن
سر به صحرا بذارن، کویر و نمک‌زار می‌بینن
عوضش تو شهر ما... [آخ! نمی‌دونین پریا!]
در برجا وا می‌شن؛ برده‌دارا رسوا می‌شن
غلو ما آزاد می‌شن، ویرونه‌ها آباد می‌شن
هر کی که غصه داره
غمشو زمین میذاره.
قالی میشن حصیرا
آزاد می‌شن اسیرا
اسیرا کینه دارن
داسشونو ور میدارن
سیل می‌شن: شرشرشرا!
آتیش می‌شن: گرگرگرا!
تو قلب شب که بدگله
آتیش بازی چه خوشگله!
آتیش! آتیش! - چه خوبه!
حالام تنگ غروبه

چیزی به شب نمونده
 به سوز تب نمونده
 به جستن و واجستن
 تو حوض نقره جستن...

الان غلاما وایسادن که مشعلارو وردارن
 بززن به جون شب، ظلمتو داغونش کنن
 عمو زنجیربافو پالون بززن وارد میدونش کنن
 به جائی که شنگولش کنن
 سکه یه پولش کنن.
 دست همو بچسبن
 دور یارو برقصن
 «حمومک مورچه داره، بشین و پاشو» در بیارن
 «قفل و صندوقچه داره، بشین و پاشو» در بیارن

پریا! بسه دیگه های های تون
 گریه تون، وای وای تون!...

پریا هیچی نگفتن، زار و زار گریه می کردن پریا
 مٹ ابرای باهار گریه می کردن پریا...

۹۰ پریای خط خطی
لخت و عریون، پاپتی!
شبای چله کوچیک
که تو کرسی، چیک و چیک
تخمه می شکستیم و بارون می اومد صداس تو نودون
می اومد
بی بی جون قصه می گف حرفای سربسه می گف
قصه سبز پری زرد پری،
قصه سنگ صبور، بز روی بون،
قصه دختر شاه پریون، -
شمائین اون پریا!
اومدین دنیای ما
حالا هی حرص می خورین، جوش می خورین، غصه خاموش
می خورین که دنیا مون خال خالیه، غصه و رنج خالیه؟

دنیای ما قصه نبود
پیغوم سر بسه نبود.

دنیای ما عیونه
هر کی می خواد بدونه:

دنیای ما خار داره
 بیابوناش مار داره
 هر کی باهاش کار داره
 دلش خبردار داره!

دنیای ما بزرگه
 پر از شغال و گرگه!

دنیای ما - هی، هی، هی!
 عقب آتیش - لی، لی، لی!
 آتیش میخوای بالا ترک
 نا کف پات ترک ترک...

دنیای ما همینه
 بخواهی نخواستی اینه!

خوب، پریای قصه!
 مرغای پر شیکسه!

آبتون نبود، دونتون نبود، چائی و قلیون تون نبود،
 کی بتون گفت که بیاین دنیای ما، دنیای واویلای ما
 قلعه قصه تونو ول بکنین، کارتونو مشکل بکنین؟»

پریا هیچی نگفتن، زار و زار گریه می کردن پریا
 مٹ ابرای باهار گریه می کردن پریا.

دس زدم به شونه‌شون
که کنم روونه‌شون -

پریا جیغ زدن، ویغ زدن، جادو بودن دود شدن، بالا
رفتن تار شدن پائین اومدن پود شدن، پیر شدن
گریه شدن، جوون شدن خنده شدن، خان
شدن بنده شدن، خروس سرکنده شدن، میوه
شدن هسته شدن، انار سربسته شدن، امید
شدن یأس شدن، ستارهٔ نحس شدن...

وقتی دیدن ستاره

به من اثر نداره:

می‌بینم و حاشا می‌کنم، بازی رو تماشا می‌کنم
هاج و واج و منگ نمی‌شم، از جادو سنگ نمی‌شم -
یکیش تنگ شراب شد
یکیش دریای آب شد
یکیش کوه شد و زُق زد
تو آسمون تتق زد...

شرابه رو سر کشیدم
 پاشنه رو ور کشیدم
 زدم به دریا تر شدم، از اون ورش به در شدم
 دویدم و دویدم
 بالای کوه رسیدم
 اون ور کوه ساز می‌زدن، همپای آواز می‌زدن:

«دلنگ دلنگ! شاد شدیم
 از ستم آزاد شدیم
 خورشید خانوم آفتاب کرد
 کلی برنج تو آب کرد:
 خورشید خانوم! بفرمائین!
 از اون بالا بیاین پائین!
 ما ظلمو نفله کردیم
 آزادی رو قبله کردیم.
 از وقتی خلق باشد
 زندگی مال ما شد.
 از شادی سیر نمی‌شیم
 دیگه اسیر نمی‌شیم

هاجستيم و واجستيم
تو حوض نقره جستيم
سيب طلا رو چيديم
به خونه مون رسيديم...»

بالا رفتم دوغ بود
قصه بي بيم دروغ بود،
پائين اومديم ماست بود
قصه ما راست بود:

قصه ما به سر رسيد
غلاغه به خونهش نرسيد،
هاچين و واچين
زنجيرو ورچين!

سرگذشت

برای سرور و ناصر مقبل

سایه ابری شدم بر دشت‌ها دامن کشاندم:
خارکن با پشته خارش به راه افتاد
عابری خاموش، در راه غبارآلوده با خود گفت:
«هه! چه خاصیت که آدم سایه يك ابر باشد!»

کفتر چاهی شدم از برج ویران پر کشیدم:
برزگر پیراهنی بر چوب، روی خرمنش آویخت
دشتبان، بیرون کلبه، سایبان چشم‌هایش کرد دستش
را و با خود گفت:
«هه! چه خاصیت که آدم کفتر تنهای برج کهنه‌ئی
باشد؟»

آهوی وحشی شدم از کوه تا صحرا دویدم:
کودکان در دشت بانگی شادمان کردند
گاری خردی گذشت، ارابه‌ران پیر با خود گفت:
«هه! چه خاصیت که آدم آهوی بی‌جفت دشتی دور
باشد؟»

ماهی دریا شدم نیزار غوکان غمین را تا خلیج دور
پیمودم.

مرغ دریائی غریبوی سخت کرد از ساحل متروک
مرد قایقچی کنار قایقش بر ماسه مرطوب با خود
گفت:

«هه! چه خاصیت که آدم ماهی ولگرد دریائی
خמוש و سرد باشد؟»

□

کفتر چاهی شدم از برج ویران پر کشیدم
سایه ابری شدم بر دشت‌ها دامن کشاندم
آهوی وحشی شدم از کوه تا صحرا دویدم
ماهی دریا شدم بر آب‌های تیره راندم

دلق درویشان به دوش افکندم و اوراد خواندم
 یار خاموشان شدم بیغوله‌های راز، گشتم.
 هفت کفش آهنین پوشیدم و تا قاف رفتم
 مرغ قاف افسانه بود، افسانه خواندم بازگشتم.

خاک هفت اقلیم را افتان و خیزان درنوشتم
 خانه جادوگران را در زدم، طرفی نبستم.
 مرغ آبی را به کوه و دشت و صحرا جستم و بیهوده
 جستم
 پس سمندر گشتم و بر آتش مردم نشستم.

۶

۱۸۱	افق روشن
۱۸۴	نگاه کن!
۱۹۰	عشق عمومی
۱۹۴	به تو سلام می‌کنم
۱۹۷	تو را دوست می‌دارم
۱۹۹	دیگر تنها نیستم
۲۰۲	سرچشمه
۲۰۷	بهار دیگر
۲۱۲	به تو بگویم
۲۱۶	بدرود!

افق روشن

برای کامیار شاپور

روزی ما دوباره کبوترهایمان را پیدا خواهیم کرد
و مهربانی دست زیبایی را خواهد گرفت.

□

روزی که کمترین سرود

بوسه است

و هر انسان

برای هر انسان

برادری ست.

روزی که دیگر درهای خانه‌شان را نمی‌بندند
قفل
افسانه‌نیست
و قلب
برای زندگی بس است.

روزی که معنای هر سخن دوست داشتن است
تا تو به خاطر آخرین حرف دنبال سخن نگردی.

روزی که آهنگ هر حرف، زندگی‌ست
تا من به خاطر آخرین شعر رنج جست‌وجوی قافیه
نبرم.

روزی که هر لب ترانه‌نیست
تا کمترین سرود، بوسه باشد.

روزی که تو بیائی، برای همیشه بیائی
و مهربانی با زیبائی یکسان شود.

روزی که ما دوباره برای کبوترهایمان دانه بریزیم...

□

و من آن روز را انتظار می‌کشم
حتی روزی
که دیگر
نباشم.

نگاه کن

۱

سال بد

سال باد

سال اشك

سال شك.

سال روزهای دراز و استقامت‌های کم
سالی که غرور گدائی کرد.

سال پست
سال درد
سال عزا
سال اشک پوری
سال خون مرتضا
سال کیسه...

۲

زندگی دام نیست
عشق دام نیست
حتی مرگ دام نیست
چرا که یاران گمشده آزادند
آزاد و پاک...

۳

من عشقم را در سال بد یافتم
که می‌گوید «مأیوس نباش»؟ -

من امیدم را در یأس یافتم
مهتابم را در شب
عشقم را در سال بد یافتم
و هنگامی که داشتم خاکستر می‌شدم
گُرگرفتم.

زندگی با من کینه داشت
من به زندگی لبخند زدم،
خاک با من دشمن بود
من بر خاک خفتم،

چرا که زندگی، سیاهی نیست
چرا که خاک، خوب است.

من بد بودم اما بدی نبودم
از بدی گریختم
و دنیا مرا نفرین کرد
و سال بد در رسید:
سال اشك پوری، سال خون مرتضا
سال تاریکی.

و من ستاره‌ام را یافتم من خوبی را یافتم
به خوبی رسیدم
و شکوفه کردم.

تو خوبی
و این همه اعتراف‌هاست.
من راست گفته‌ام و گریسته‌ام
و این بار راست می‌گویم تا بخندم
زیرا آخرین اشك من نخستین لبخندم بود.

تو خوبی

و من بدی نبودم.

تو را شناختم تو را یافتم تو را دریافتم و همه حرف‌هایم
شعر شد سبک شد.

عقده‌هایم شعر شد همه سنگینی‌ها شعر شد
بدی شعر شد سنگ شعر شد علف شعر شد دشمنی
شعر شد

همه شعرها خوبی شد

آسمان نغمه‌اش را خواند مرغ نغمه‌اش را خواند آب
نغمه‌اش را خواند

به تو گفتم: «گنجشک کوچک من باش
تا در بهار تو من درختی پر شکوفه شوم.»
و برف آب شد شکوفه رقصید آفتاب درآمد.
من به خوبی‌ها نگاه کردم و عوض شدم
من به خوبی‌ها نگاه کردم

چرا که تو خوبی و این همه اقرارهاست، بزرگترین
اقرارهاست . -

من به اقرارهایم نگاه کردم
سال بد رفت و من زنده شدم
تو لبخند زدی و من برخاستم.

۵

دلم می‌خواهد خوب باشم
دلم می‌خواهد تو باشم و برای همین راست می‌گویم

نگاه کن:
با من بمان!

عشق عمومی

اشك رازی ست
لبخند رازی ست
عشق رازی ست

اشك آن شب لبخند عشقم بود.

قصه نیستم که بگوئی
نغمه نیستم که بخوانی
صدا نیستم که بشنوی
یا چیزی چنان که بینی
یا چیزی چنان که بدانی...

من درد مشترکم
مرا فریاد کن.

□

درخت با جنگل سخن می‌گوید
علف با صحرا
ستاره با کهکشان
و من با تو سخن می‌گویم

نامت را به من بگو
دستت را به من بده
حرفت را به من بگو
قلبت را به من بده
من ریشه‌های ترا دریافته‌ام
با لبانت برای همه لب‌ها سخن گفته‌ام
و دست‌هایت با دستان من آشناست.

در خلوت روشن با تو گریسته‌ام
برای خاطر زندگان،
و در گورستان تاریک با تو خوانده‌ام
زیباترین سرودها را
زیرا که مردگان این سال
عاشق‌ترین زندگان بوده‌اند.

دستت را به من بده
دست‌های تو با من آشناست
ای دیریافته با تو سخن می‌گویم
بسان ابر که با توفان
بسان علف که با صحرا
بسان باران که با دریا
بسان پرنده که با بهار
بسان درخت که با جنگل سخن می‌گوید

زیرا که من
ریشه‌های ترا دریافته‌ام
زیرا که صدای من
با صدای تو آشناست.

به تو سلام میکنم...

به تو سلام می‌کنم کنار تو می‌نشینم
و در خلوت تو شهر بزرگ من بنا می‌شود.

اگر فریاد مرغ و سایهٔ علفم
در خلوت تو این حقیقت را باز می‌یابم.

خسته، خسته، از راهکوره‌های تردید می‌آیم.
چون آینده‌ئی از تو لبریزم.
هیچ چیز مرا تسکین نمی‌دهد
نه ساقه‌ بازوهایت نه چشمه‌های تنت.

بی تو خاموشم، شهری در شبم.
تو طلوع می‌کنی
من گرمایت را از دور می‌چشم و شهر من بیدار
می‌شود.
با غلغله‌ها، تردیده‌ها، تلاش‌ها، و غلغله‌ مردد
تلاش‌هایش.

دیگر هیچ چیز نمی‌خواهد مرا تسکین دهد.
دور از تو من شهری در شبم ای آفتاب
و غروبیت مرا می‌سوزاند.

من به دنبال سحری سرگردان می‌گردم.

تو سخن می‌گویی من نمی‌شنوم
 تو سکوت می‌کنی من فریاد می‌زنم
 با منی با خود نیستم
 و بی‌تو خود را در نمی‌یابم

دیگر هیچ چیز نمی‌خواهد، نمی‌تواند تسکینم بدهد.

□

اگر فریاد مرغ و سایهٔ علفم
 این حقیقت را در خلوت تو باز یافته‌ام.

حقیقت بزرگ است و من کوچکم، با تو بیگانه‌ام.

فریاد مرغ را بشنو
 سایهٔ علف را با سایه‌ات پیامیز
 مرا با خودت آشنا کن بیگانهٔ من
 مرا با خودت یکی کن.

ترا دوست می دارم

طرف ما شب نیست
صدا با سکوت آشتی نمی کند
کلمات انتظار می کشند

من با تو تنها نیستم، هیچ کس با هیچ کس تنها نیست
شب از ستاره ها تنها تر است...

طرف ما شب نیست
چخماق‌ها کنار فتیله بی طاقتند

خشم کوچه در مشت تست
در لبان تو، شعر روشن صیقل می‌خورد
من ترا دوست می‌دارم، و شب از ظلمت خود وحشت
می‌کند.

دیگر تنها نیستم

بر شانه من کبوتریست که از دهان تو آب می خورد
بر شانه من کبوتریست که گلوی مرا تازه می کند.
بر شانه من کبوتریست باوقار و خوب
که با من از روشنی سخن می گوید
و از انسان - که رب النوع همه خداهاست.

من با انسان در ابدیتی پرستاره گام می زنم.

در ظلمت حقیقتی جنبشی کرد
در کوچه مردی بر خاک افتاد
در خانه زنی گریست
در گاهواره کودکی لبخندی زد.

آدم‌ها همتلاش حقیقتند
آدم‌ها همزاد ابدیتند
من با ابدیت بیگانه نیستم.

زندگی از زیر سنگچین دیوارهای زندان بدی سرود
می‌خواند
در چشم عروسک‌های مسخ، شبچراغ گرایشی تابنده است
شهر من رقص کوچه‌هایش را بازمی‌یابد.

هیچ کجا هیچ زمان فریاد زندگی بی‌جواب نمانده است.
به صداهای دور گوش می‌دهم از دور به صدای من
گوش می‌دهند

من زنده‌ام

فریاد من بی‌جواب نیست، قلب خوب تو جواب فریاد
من است.

مرغ صدا پلائی من در شاخ و برگ خانه تست
نازنین! جامه خوبت را بپوش
عشق، ما را دوست می‌دارد
من با تو رؤیایم را در بیداری دنبال می‌گیرم
من شعر را از حقیقت پیشانی تو درمی‌یابم

با من از روشنی حرف می‌زنی و از انسان که
خویشاوند همه خداهاست

با تو من دیگر در سحر رؤیاهایم تنها نیستم.

سرچشمه

در تاریکی چشمانت را جستم
در تاریکی چشم‌هایت را یافتم
و شبم پرستاره شد.

تو را صدا کردم
در تاریکترین شب‌ها دلم صدایت کرد
و تو با طنین صدایم به سوی من آمدی.
با دست‌هایت برای دست‌هایم آواز خواندی
برای چشم‌هایم با چشم‌هایت
برای لب‌هایم با لب‌هایت
با تنت برای تنم آواز خواندی.

من با چشم‌ها و لب‌هایت
انس گرفتم

با تنت انس گرفتم،
چیزی در من فروکش کرد
چیزی در من شکفت
من دوباره در گهواره کودکی خویش به خواب رفتم
و لبخند آن زمانیم را
بازیافتم.

در من شك لانه کرده بود.

دست‌های تو چون چشمنی به سوی من جاری شد
و من تازه شدم من یقین کردم
یقین را چون عروسکی در آغوش گرفتم
و در گهواره سال‌های نخستین به خواب رفتم؛
در دامانت که گهواره رؤیاهایم بود.

و لبخند آن زمانی، به لب‌هایم برگشت.

با تنت برای تنم لالا گفתי.
چشم‌های تو با من بود
و من چشم‌هایم را بستم
چرا که دست‌های تو اطمینان‌بخش بود

بدی، تاریکی است
شبها جنایتکارند
ای دلاویز من ای یقین! من با بدی قهرم
و ترا بسان روزی بزرگ آواز می خوانم.

صدایت می زنم گوش بده قلبم صدایت می زند.
شب گرداگردم حصار کشیده است
و من به تو نگاه می کنم،
از پنجره های دلم به ستاره های نگاه می کنم
چرا که هر ستاره آفتابی است

من آفتاب را باور دارم
من دریا را باور دارم
و چشم‌های تو سرچشمه دریاهاست
انسان سرچشمه دریاهاست.

بهار دیگر

قصد من فریب خودم نیست، دلپذیر!
قصد من
فریب خودم نیست.

اگر لب‌ها دروغ می‌گویند
از دست‌های تو راستی هویدا است
و من از دست‌های تست که سخن می‌گویم.

□

دستان تو خواهران تقدیر منند.

از جنگل‌های سوخته از خرمن‌های باران خورده سخن
می‌گویم
من از دهکده تقدیر خویش سخن می‌گویم.

□

بر هر سبزه خون دیدم در هر خنده درد دیدم.
تو طلوع می‌کنی من مجاب می‌شوم
من فریاد می‌زنم
و راحت می‌شوم.

□

قصد من فریب خودم نیست، دلپذیر!
قصد من
فریب خودم نیست.

تو اینجائی و نفرین شب بی‌اثرست.
در غروب نازا، قلب من از تلقین تو بارور می‌شود.
با دست‌های تو من لزج‌ترین شب‌ها را چراغان
می‌کنم.

من زندگی را خواب می‌بینم
من رؤیاهایم را زندگی می‌کنم
من حقیقت را زندگی می‌کنم.

□

از هر خون سبزه‌ئی می‌روید از هر درد لبخنده‌ئی
چرا که هر شهید درختیست.
من از جنگل‌های انبوه به سوی تو آمدم

تو طلوع کردی
من مجاب شدم،
من غریو کشیدم
و آرامش یافتم.
کنار بهار به هر برگ سوگند خوردم
و تو
در گذرگاه‌های شب‌زده
عشق تازه را اخطار کردی.

من هلهله شبگردان آواره را شنیدم
در بی‌ستاره‌ترین شب‌ها
لبخندت را آتشبازی کردم
و از آن پس
قلبِ کوچه‌خانه ماست.

دستان تو خواهران تقدیر منند
بگذار از جنگل‌های باران‌خورده از خرمن‌های
پرحاصل سخن بگویم
بگذار از دهکده تقدیر مشترک سخن بگویم.

قصد من فریب خودم نیست، دلپذیر!
قصد من
فریب خودم نیست.

به تو بگویم

دیگر جا نیست
قلبت پر از اندوه است
آسمان‌های تو آبی رنگی گرمایش را از دست داده است

زیر آسمانی بی‌رنگ و بی‌جلا زندگی می‌کنی
بر زمین تو، باران، چهرهٔ عشق‌هایت را پرآبله می‌کند
پرنده‌گانت همه مرده‌اند
در صحرائی بی‌سایه و بی‌پرنده زندگی می‌کنی
آنجا که هر گیاه در انتظار سرود مرغی خاکستر
می‌شود.

دیگر جا نیست
قلبت پر از اندوه است
خدایان همه آسمان‌هایت
بر خاک افتاده‌اند

چون کودکی
بی‌پناه و تنها مانده‌ای
از وحشت می‌خندی
و غروری کودن از گریستن پرهیزت می‌دهد.

این است انسانی که از خود ساخته‌ای
از انسانی که من دوست می‌داشتم
که من دوست می‌دارم.

دوشادوش زندگی

در همه نبردها جنگیده بودی

نفرین خدایان در تو کارگر نبود

و اکنون ناتوان و سرد

مرا در برابر تنهائی

به زانو درمی‌آوری.

آیا تو جلوهٔ روشنی از تقدیر مصنوعِ انسان‌های قرن
مائی؟ -

انسان‌هایی که من دوست می‌داشتم

که من دوست می‌دارم؟

دیگر جا نیست

قلبت پر از اندوه است.

می ترسی - به تو بگویم - تو از زندگی می ترسی
از مرگ بیش از زندگی
از عشق بیش از هر دو می ترسی.
به تاریکی نگاه می کنی
از وحشت می لرزی
و مرا در کنار خود
از یاد
میبری.

بدرود

برای زیستن دو قلب لازم است
قلبی که دوست بدارد، قلبی که دوستش بدارند
قلبی که هدیه کند، قلبی که بپذیرد
قلبی که بگوید، قلبی که جواب بگوید
قلبی برای من، قلبی برای انسانی که من می‌خواهم
تا انسان را در کنار خود حس کنم.

درياهای چشم تو خشکیدنی است
من چشمه‌ئی زاینده می‌خواهم.
پستان‌های ستاره‌های کوچک است
آن سوی ستاره من انسانی می‌خواهم:
انسانی که مرا بگزیند
انسانی که من او را بگزینم،
انسانی که به دست‌های من نگاه کند
انسانی که به دست‌هایش نگاه کنم،
انسانی در کنار من
تا به دست‌های انسان‌ها نگاه کنیم،
انسانی در کنارم، آینه‌ئی در کنارم
تا در او بخندم، تا در او بگریم...

خدایانِ نجاتم نمی‌دادند

پیوند تُرد تو نیز

نجاتم نداد

نه پیوند تُرد تو

نه چشم‌ها و نه پستان‌هایت

نه دست‌هایت

کنار من قلبت آینه‌ئی نبود

کنار من قلبت بشری نبود...

۷

۲۲۱	از عموهایت
۲۲۴	حریق سرد
۲۲۶	شعر ناتمام
۲۲۹	پیوند
۲۳۲	برای شما که عشق‌تان زندگی‌ست

از عموهایت

ری سیاوش كوچك

نه به خاطر آفتاب نه به خاطر حماسه
به خاطر سایه بام كوچكش
به خاطر ترانه‌ئی

كوچك‌تر از دست‌های تو

نه به خاطر جنگل‌ها نه به خاطر دریا
به خاطر يك برگ
به خاطر يك قطره

روسن‌تر از چشم‌های تو

نه به خاطر دیوارها - به خاطر يك چپر
نه به خاطر همه انسانها - به خاطر نوزاد دشمنش شاید
نه به خاطر دنیا - به خاطر خانه تو
به خاطر یقین کوچکت
که انسان دنیائی است

به خاطر آرزوی يك لحظه من که پیش تو باشم
به خاطر دستهای کوچکت در دستهای بزرگ من
و لبهای بزرگ من
بر گونه‌های بی‌گناه تو

به خاطر پرستویی در باد، هنگامی که تو هلهله می‌کنی
به خاطر تسنمی بر برگ، هنگامی که تو خفته‌ای
به خاطر يك لبخند
هنگامی که مرا در کنار خود ببینی

به خاطر يك سرود
به خاطر يك قصه در سردترین شبها تاریک‌ترین
شبها
به خاطر عروسك‌های تو، نه به خاطر انسان‌های
بزرگ
به خاطر سنگفرشی که مرا به تو می‌رساند، نه به
خاطر شاهراه‌های دوردست

به خاطر ناودان، هنگامی که می‌بارد
به خاطر کندوها و زنبورهای کوچک
به خاطر جار سپید ابر در آسمان بزرگ آرام

به خاطر تو
به خاطر هر چیز کوچک هر چیز پاك بر خاک افتادند
به یاد آر
عموهایت را می‌گویم
از مرتضا سخن می‌گویم.

حریق سرد

وقتی که شعلهٔ ظلم
غنچهٔ لب‌های ترا سوخت
چشمان سرد من
درهای کور و فروبستهٔ شبستان عتیق درد بود.

باید می‌گذاشتند خاکستر فریادمان را بر همه جا
بپاشیم
باید می‌گذاشتند غنچه قلبمان را بر شاخه‌های
انگشت عشقی بزرگتر بشکوفانیم
باید می‌گذاشتند سرماهای اندوه من آتش سوزان
لبان تو را فرو نشانند
تا چشمان شعله‌وار تو قندیل خاموش شبستان مرا
برافروزد...

اما ظلم مشتعل
غنچه لبابت را سوزاند
و چشمان سرد من
درهای کور و فروبسته شبستان عتیق درد ماند...

شعر ناتمام

خرد و خراب و خسته جوانی خود را پشت سر نهاده‌ام
با عصای پیران و

وحشت از فردا و

نفرت از شما

.....

اکنون من در نیمشبان عمر خویشم
آنجا که ستاره‌ئی نگاه مشتاق مرا انتظار می‌کشد...

در نیمشبان عمر خویشم، سخنی بگو با من
- زودآشنای دیر یافته! -

تا آن ستاره اگر توئی،
سپیده‌دمان را من

به دوری و دیری

نفرین کنم.

□

با تو

آفتاب

در واپسین لحظات روزِ یگانه

به ابدیت

لبخند می‌زند.

با تو يك علف و
همه جنگل‌ها
با تو يك گام و
راهی به ابدیت.
ای آفریده‌ی دستان واپسین!
با تو يك سکوت و
هزاران فریاد.

دستان من از نگاه تو سرشار است
چراغ رهگذری
شب تنبل را
از خواب غلیظ سیاهش بیدار می‌کند
و باران
جویبار خشکیده را
در چمن سبز
سفر می‌دهد...

پیوند

ای سرود دریاها! در ساحل خشمناک سکوتِ من
موجی بزن

ستاره ترانه‌ئی برافروز
در بهتِ مغمومِ خون من ای سرود دریاها!

سه نوید، سه برادری.
بر فراز مونواله‌ری‌ین واژگون گردید
و آن هر سه
من بودم.

سیزده قربانی، سیزده هرکول
بر درگاه معبد یونان خاکستر شد
و آن هر سیزده
من بودم.

سیصد هزار دست، سیصد هزار خدا
در تپه‌های قصر خدایان، در حلقه‌های زنجیر
یکی شد
و آن هر سیصد هزار
منم!

آه! من سه نوید، سه برادری،
من سیزده قربانی، سیزده هرکول بوده‌ام
و من اکنون
عقدۀ ناگشودنی سیصد هزار دستم...

ای سرود دریاها!
بگذار در ساحل خشمناک غریو تو موجی زخم
و بسان مرواریدِ یکی صدف
کلمه‌نی در قالب تو باشم
ای سرود دریاها!

برای شما که عشقتان زندگیست

شما که عشقتان زندگیست
شما که خشمنا مرگ است ،

شما که تابانده‌اید در یأس آسمان‌ها
امید ستارگان را

شما که به وجود آورده‌اید سالیان را
قرون را

و مردانی زاده‌اید که نوشته‌اند بر چوبه دارها
یادگارها

و تاریخ بزرگ آینده را با امید
در بطن كوچك خود پرورده‌اید

و شما که پرورده‌اید فتح را
در زهدان شکست،

شما که عشقتان زندگی‌ست
شما که خشم‌تان مرگ‌ست!

شما که برق ستاره عشقید
در ظلمت بی‌حرارت قلب‌ها

شما که سوزانده‌اید جرقه بوسه ر.
بر خاکستر تشنه لب‌ها

و به ما آموخته‌اید تحمل و قدرت را در شکنجه‌ها
و در تعب‌ها

و پاهای آبله‌گون
با کفش‌های گران
در جست‌وجوی عشق شما می‌کند عبور
بر راه‌های دور

و در اندیشه‌ شماست
مردی که زورقش را می‌راند
بر آب دوردست

شما که عشقتان زندگی‌ست
شما که خشم‌تان مرگ است!

شما که زیبائید تا مردان
زیبائی را بستایند

و هر مرد که به راهی می‌شتابد
جادوئی لبخندی از شماست

و هر مرد در آزادگی خویش
به زنجیر زرین عشقی است پای‌بست

شما که عشقتان زندگی‌ست
شما که خشم‌تان مرگ است !

شما که روح ریدی هستید
و زندگی بی‌شما اجاقیست خاموش،

شما که نغمهٔ آغوش روحتان
در گوش جان مرد فرحزاست،

شما که در سفر پهراس زندگی، مردان را
در آغوش خویش آرامش بخشیده‌اید
و شما را پرستیده است هر مرد خودپرست، -

عشقتان را به ما دهید
شما که عشقتان زندگی ست!
و خشتان را به دشمنان ما
شما که خشتان مرگ است!

۲۳۹	سمفونی تاریک
۲۴۲	آواز شبانه برای کوجه‌ها
۲۵۰	با سماجت یک الماس
۲۵۵	رکسانا
۲۷۶	غزل آخرین انزوا
۲۸۱	غزل بزرگ
۳۰۳	حرف آخر
۳۱۱	چشم‌ان تاریک
۳۱۵	سرود مردی که تنها به راه می‌رود
۳۲۱	از مرز انزوا
۳۲۶	تنها
۳۳۰	پشت دیوار

سمفونی تاریک

غنچه‌های یاس من امشب شکفته است. و ظلمتی که
باغ مرا بلعیده، از بوی یاس‌ها معطر و
خواب‌آور و خیال‌انگیز شده است.

با عطر یاس‌ها که از سینه شب برمی‌خیزد، بوسه‌هایی
که در سایه ربوده شده و خوشبختی‌هایی که
تنها خواب‌آلودگی شب ناظر آن بوده است
بیدار می‌شوند و با سمفونی دلپذیر یاس و
تاریکی جان می‌گیرند.

و بوی تلخ سروها - که ضرب‌های آهنگِ اندوهزای
گورستانی ست و به یأس‌های بیدار لالای
می‌گوید - در سمفونی یاس و تاریکی می‌چکد
و میان آسمان بی‌ستاره و زمین خواب‌آلود،
شب لجوج را از معجون عشق و مرگ سرشار
می‌کند.

عشق، مگر امشب با شوهرش مرگ وعده دیداری
داشته است... و اینک، دست‌دست و! بالابال
بر نسیم عبوس و مبهم شبانگاه پرسه می‌زنند.

دلتنگی‌های بیهوده، روز در سایه‌های شب دور و محو
می‌شوند و پچیچه‌شان، چون ضربه‌های گیح
و کشدار سنج، در آهنگ تلخ و شیرین
تاریکی به گوش می‌آید.

و آهنگ تلخ و شیرین تاریکی، امشب سرنوشتی
شوم و ملکوتی را در آستانه رؤیاها برابر چشمان
من به رقص می‌آورد.

امشب عشقِ گوارا و دلپذیر، و مرگِ نحس و فجیع، با
جبروت و اقتدار زیر آسمان بی‌نور و حرارت
بر سرزمین شب سلطنت می‌کنند...

امشب عطر یاس‌ها سنگر صبر و امید مرا از
دلتنگی‌های دشوار و سنگین روز باز
می‌ستانند...

امشب بوی تلخ سروها شعله عشق و آرزوها را که
تازه‌تازه در دل من زبانه می‌کشد خاموش
می‌کند...

امشب سمفونی تاریک یاس‌ها و سروها اندوه کهن و
لذت سرمدی را در دل من دوباره بهم
می‌آمیزد...

امشب از عشق و مرگ در روح من غوغاست...

آواز شبانه برای کوچه‌ها

خداوندان درد من، آه! خداوندان درد من!
خون شما بر دیوارِ کهنهٔ تبریز شتک زد
درختان تناور درهٔ سبز
بر خاک افتاد
سرداران بزرگ
بر دارها رقصیدند
و آئینهٔ کوچک آفتاب
در دریاچهٔ شور
شکست.

فریاد من با قلبم بیگانه بود
من آهنگ بیگانه تپش قلب خود بودم زیرا که هنوز
نفخه سرگردانی بیش نبودم زیرا که هنوز آوازم
را نخوانده بودم زیرا که هنوز سیم و سنگ من
در هم ممزوج بود.

و من سنگ و سیم بودم من مرغ و قفس بودم
و در آفتاب ایستاده بودم اگر چند،
سایه‌ام
بر لجن کهنه

چسبیده بود.

□

ابر به کوه و به کوچه‌ها تف می‌کرد
دریا جنبیده بود
پیچک‌های خشم سرتاسر تپه کرد را فرو پوشیده بود
باد آذرگان از آنسوی دریاچه شور فرا می‌رسید، به
بام شهر لگد می‌کوفت و غبار ولوله‌های
خشمناک را به روستاهای دوردست می‌افشاند.

سیلِ عبوسِ بی‌توقف، در بسترِ شهرِ چای به جلو خزیده بود
 فراموش‌شدگان از دریاچه و دشت و تپه سرازیر
 می‌شدند تا حقیقتِ بیمار را نجات بخشند و
 بیاد آوردنِ انسانیت را به فراموش‌کنندگان
 فرمان دهند.

من طنین سرود گلوله‌ها را از فراز تپه شیخ شنیدم
 لیکن از خواب برنجهدم
 زیرا که در آن هنگام
 هنوز

خواب سحرگاهم

با نغمه ساز و بوسه بی‌خبر می‌شکست.

□

لبخنده‌های مغموم، فشردگی غضب‌آلود لب‌ها شد -
 (من خفته بودم.)

ارومیة گریان خاموش ماند
و در سکوت به غلغله دوردست گوش فرا داد،
(من عشق‌هایم را می‌شمردم)

تک‌تیری
غریوکشان
از خاموشی ویرانه برج زرتشت بیرون جست،
(من به جای دیگر می‌نگریستم)

صداهاى دیگر برخاست:
بردگان بر ویرانه‌های رنج‌آباد به رقص برخاستند
مردمی از خانه‌های تاریک سر کشیدند
و برفی گران شروع کرد.

پدرم کوتوالِ قلعه‌های فتح‌ناکرده بود:
دریچه برج را بست و چراغ را خاموش کرد.
(من چیزی زمزمه می‌کردم)

برف، پایان‌ناپذیر بود
 اما مردمی از کوچه‌ها به خیابان می‌ریختند که برف
 پیراهنِ گرمِ برهنگی‌شان بود.
 (من در کنار آتش می‌لرزیدم)

من با خود بیگانه بودم و شعر من فریادِ غربتم بود
 من سنگ و سیم بودم و راهِ کوره‌های تفکیک را
 نمی‌دانستم
 اما آنها وصلهٔ خشمِ یکدگر بودند
 در تاریکی دست یکدیگر را فشرده بودند زیرا که
 بی‌کسی، آنان را به انبوهی خانوادهٔ بی‌کسان
 افزوده بود.

آنان آسمانِ بارانی را به لبخند برهنگان و مخملِ زرد
 مزرعه را به رؤیای گرسنگان پیوند می‌زدند.
 در برف و تاریکی بودند و از برف و تاریکی
 می‌گذشتند، و فریادِ آنان میان همه
 بی‌ارتباطی‌های دور، جذبه‌ئی سرگردان بود:
 آنان مرگ را به ابدیتِ زیستِ گره می‌زدند...

و امشب که باده‌ها ماسیده‌اند و خندهٔ مجنون‌وار
سکوتی در قلب شبِ لنگان‌گذرِ کوچه‌های بلند
حصارِ تنهائی من پرکینه می‌تید، کوبندهٔ
نابهنگامِ درهای گرانِ قلب من کیست؟

آه! لعنت بر شما، دیرآمدگانِ از یاد رفته: تاریکی‌ها و
سکوت! اشباح و تنهائی‌ها! گرایش‌های پلید
اندیشه‌های ناشادا!
لعنت بر همهٔ شما باد!

من به تالارِ زندگی خویش دریچه‌ئی تازه نهادهام
و بوسهٔ رنگ‌های نهان را از دهانی دیگر بر لبانِ
احساسِ استادانِ خشمِ خویش جای داده‌ام.

دیرگاهی‌ست که من سرایندهٔ خورشیدم
و شعرم را بر مدارِ مغمومِ شهاب‌های سرگردانی
نوشته‌ام که از عطشِ نور شدن خاکستر شده‌اند.

من برای روسیایان و برهنگان

می نویسم

برای مسلولین و

خاکستر نشینان،

برای آن‌ها که بر خاکِ سرد

امیدوارند

و برای آنان که دیگر به آسمان

امید ندارند.

بگذار خون من بریزد و خلاء میان انسان‌ها را پر کند

بگذار خون ما بریزد

و آفتاب‌ها را به انسان‌های خواب‌آلوده

پیوند دهد...

استادانِ خشم من ای استادانِ دردکشیده خشم!
من از برج تاریک اشعار شبانه بیرون می‌آیم
و در کوچه‌های پرنفسِ قیام

فریاد می‌زنم.

من بوسه رنگ‌های نهان را از دهانی دیگر
بر لبان احساسِ خداوندگارانِ دردِ خویش

جای می‌دهم.

با سماجت يك الماس...

و عشق سرخ يك زهر
در بلور قلب يك جام
و كش و قوس يك انتظار
در خميازه يك اقدام
و ناز گلوگاه رقص تو
بر دلدادگي خنجر من...

و تو خاموشی کرده‌ای پیشه
من سماجت،
تو یکچند
من همیشه.

و لاکِ خونِ یک امضا
که به نامه هر نیازِ من
زنگار می‌بندد،

و قطره قطره‌های خون من
که در گلوی مسلولِ یک عشق
می‌خندد،

و خدای یک عشق
خدای یک سماجت
که سحرگاه آفرینشِ شبِ یک کامکاری
می‌میرد، -

[از زمینِ عشقِ سرخس
با دهانِ خونینِ يك زخم
بوسه‌ئی گرم می‌گیرد:]

«اوه، مخلوق من!

باز هم، مخلوق من

باز هم!»

و

می‌میرد!

و تلاشِ عشقِ او
در لبانِ شیرینِ كودك من
می‌خندد فردا،

و از قلبِ زلالِ يك جام
که زهرِ سرخِ يك عشقِ را در آن نوشیده‌ام
و از خمیازه‌ی يك اقدام
که در کشِ و قوسِ انتظارِ آن مرده‌ام

و از دلدادگی خنجر خود
که بر نازگاهِ گلوی رقصت نهاده‌ام
و از سماجتِ يك الماس
که بر سکوتِ بلورینِ تو می‌کشم،
به گوشِ کودکم گوشوار می‌آویزم!

و بسان تصویرِ سرگردانِ يك قطره باران
که در آئینه‌گریزانِ شط می‌گریزد،
عشقم را بلعِ قلبِ تو می‌کنم:
عشقِ سرخی را که نوشیده‌ام در جامِ يك قلب که در
آن دیده‌ام گردشِ مغرورِ ماهیِ مرگِ تنم را که
بوسه‌گرم خواهد گرفت با دهانِ خونالود
زخمش از زمینِ عشقِ سرخش

و چون سماجتِ يك خداوند
خواهد مرد سرانجام
در بازپسین دمِ شبِ آفرینشِ يك کام،

و عشقِ مرا که تمامی روح اوست
 چون سایهٔ سرگردانِ هیکلی ناشناس خواهد بلعید
 گرسنگیِ آینهٔ قلب تو!

□

و اگر نشنوی به تو خواهم شنواید
 حماسهٔ سماجتِ عاشقت را زیر پنجرهٔ مشبکِ تاریکِ بلند
 که در غریبِ قلبش زمزمه می‌کند:
 «شوکرانِ عشق تو که در جامِ قلبِ خود نوشیده‌ام
 خواهم کشت.

و آتشِ اینهمه حرف در گلویم
 که برای برافروختنِ ستارگانِ هزار عشقِ فزون است
 در ناشنوائیِ گوش تو

خفهام خواهد کرد!»

رکسانا

بگذار پس از من هرگز کسی نداند از رکسانا با من
چه گذشت.

بگذار کسی نداند که چه‌گونه من از روزی که
تخته‌های کف این کلبه چوبین ساحلی رفت و
آمد کفش‌های سنگینم را بر خود احساس کرد
و سایه دراز و سردم بر ماسه‌های مرطوب این
ساحل متروک کشیده شد، تا روزی که دیگر
آفتاب به چشم‌هایم نتابد، با شتابی امیدوار
کفن خود را دوخته‌ام، گور خود را کنده‌ام...

اگرچه نسیم‌وار از سرِ عمر خود گذشته‌ام و بر
 همه چیز ایستاده‌ام و در همه چیز تأمل کرده‌ام
 رسوخ کرده‌ام؛

اگرچه همه چیز را به دنبال خود کشیده‌ام: همه
 حوادث را، ماجراها را، عشق‌ها و رنج‌ها را به
 دنبال خود کشیده‌ام و زیر این پردهٔ زیتونی
 رنگ که پیشانی آفتابسوخته من است پنهان
 کرده‌ام، -

اما من هیچ‌کدام اینها را نخواهم گفت
 لام تا کام حرفی نخواهم زد

می‌گذارم هنوز چون نسیمی سبک از سرِ بازمانده
 عمرم بگذرم و بر همه چیز بایستم و در همه
 چیز تأمل کنم، رسوخ کنم. همه چیز را دنبال
 خود بکشم و زیر پردهٔ زیتونی رنگ پنهان کنم:
 همهٔ حوادث و ماجراها را، عشق‌ها را و رنج‌ها
 را مثل رازی مثل سرّی پشت این پردهٔ ضخیم
 به چاهی بی‌انتها بریزم، نابودشان کنم و از آن
 همه لام تا کام با کسی حرفی نزنم...

بگذار کسی نداند که چه‌گونه من به جای نوازش
شدن، بوسیده شدن، گزیده شده‌ام!

بگذار هیچ کس نداند، هیچ کس! و از میان همه
خدایان، خدائی جز فراموشی بر این همه رنج
آگاه نگردد.

و به کلی مثل این که این‌ها همه نبوده است، اصلاً
نبوده است و من همچون تمام آن کسان که
دیگر نامی ندارند - نسیم‌وار از سر این‌ها همه
نگذشته‌ام و بر این‌ها همه تأمل نکرده‌ام، این‌ها
همه را ندیده‌ام...

بگذار هیچ کس نداند، هیچ کس نداند تا روزی که
سرانجام، آفتابی که باید به چمن‌ها و جنگل‌ها
بتابد، آب این دریای مانع را بخشکاند و مرا
چون قایقی فرسوده به شن بنشانند و
بدین‌گونه، روح مرا به رکسانا - روح دریا و
عشق و زندگی - باز رساند

چرا که رکسانای من مرا به هجرانی که اعصاب را
می فرساید و دلهره می آورد محکوم کرده است.
و محکوم کرده است که تا روز خشکیدن
دریاها به انتظار رسیدن بدو - در اضطراب
انتظاری سرگردان - محبوس بمانم...

و این است ماجرای شبی که به دامن رکسانا آویختم
و از او خواستم که مرا با خود ببرد. چرا که
رکسانا - روح دریا و عشق و زندگی - در کلبه
چوبین ساحلی نمی گنجید، و من بی وجود
رکسانا - بی تلاش و بی عشق و بی زندگی - در
ناآسودگی و نومیدی زنده نمی توانستم بود...

□

... سرانجام، در عربده‌های دیوانه‌وارِ شبی تار و
توفانی که دریا تلاشی زنده داشت و جرقه‌های
رعد، زندگی را در جامه قارچ‌های وحشی به

دامن کوهستان می‌ریخت؛ دیرگاه از کلبه
چوبین ساحلی بیرون آمدم. و توفان با من
درآویخت و شنل سرخ مرا تکان داد و من در
زردتابی فانوس، مخمل کبودِ آستر آن را دیدم.
و سرمای پائیزی استخوان‌های مرا لرزاند.

اما سایه دراز پاهایم که به دقت از نور نیم‌رنگ
فانوس می‌گریخت و در پناه من به ظلمت
خیس و غلیظ شب می‌پیوست، به رفت و آمد
تعجیل می‌کرد. و من شتابم را بر او تحمیل
می‌کردم. و دلم در آتش بود. و موج دریا از
سنگچین ساحل لب‌پر می‌زد. و شب سنگین و
سرد و توفانی بود. زمین پر آب و هوا پر آتش
بود. و من در شنل سرخ خویش، شیطان را
می‌مانستم که به مجلس عشرت‌های
شوق‌انگیز می‌رفت.

اما دلم در آتش بود و سوزندگی این آتش را در
گلوی خود احساس می‌کردم. و باد، مرا از
پیش رفتن مانع می‌شد...

کنار ساحل آشوب، مرغی فریاد زد
و صدای او در غرش روشن رعد خفه شد.
و من فانوس را در قایق نهادم. و ریسمان قایق را از
چوپایه جدا کردم. و در واپس رفتن نخستین
موجی که به زیر قایق رسید، رو به دریای
ظلمت آشوب پارو کشیدم. و در ولوله موج و باد
- در آن شب نیمه خیس غلیظ - به دریای
دیوانه درآمدم که کف جوشان غیظ بر لبان
کبودش می‌دوید.

موج از ساحل بالا می‌کشید
و دریا گرده تهی می‌کرد

و من در شیب تهیگاه دریا چنان فرو می‌شدم که
برخورد کف قایق را با ماسه‌هایی که دریای
آبستن هرگز نخواهدشان زاد، احساس
می‌کردم.

اما می‌دیدم که ناآسودگی روح من اندک‌اندک خود را
به آشفتگی دنیای خیس و تلاشکار بیرون
وامی‌گذارد.

و آرام‌آرام، رسوب آسایش را در اندرون خود
احساس می‌کردم.

لیکن شب آشفته بود
و دریا پرپر می‌زد
و مستی دیر سیرابی در آشوب سرد امواج دیوانه به
جست‌وجوی لذتی گریخته عربده می‌کشید...

و من دیدم که آسایشی یافته‌ام
و اکنون به حلزونی دربدر می‌مانم که در زیر و زیر
رفتِ بی‌پایان شتابندگان دریا صدفی جسته
است.

و می‌دیدم که اگر فانوس را به آب افکنم و سیاهی
شب را به فروبستگی چشمان خود تعبیر کنم،
به بودای بی‌دغدغه مانده‌ام که درد را از
آنروی که طلیعه‌تازِ نیروانامی‌داند به
دلا سودگی برمی‌گزارد.

اما من از مرگ به زندگی گریخته بودم.
 و بوی لجن نمکسود شب خفتن جای ماهیخوارها که با
 انقلاب امواج برآمده همراه وزش باد در نفس
 من چپیده بود، مرا به دامن دریا کشیده بود.
 و زیر و فرارفت زنده‌وار دریا، مرا بسان قایقی که باد
 دریا ریسمانش را بگسلد از سکون مرده‌وار
 ساحل بر آب رانده بود،

و درمی‌یافتم از راهی که بودا گذشته است به زندگی
 باز می‌گردم.

و در این هنگام

در زردتابی نیم‌رنگ فانوس، سرکشی کوه‌های
 بی‌تاب را می‌نگریستم.
 و آسایش تن و روح من در اندرون من به خواب
 می‌رفت.

و شب آشفته بود

و دریا چون مرغی سرکنده پرپر می‌زد و بسان مستی
 ناسیراب به جست‌وجوی لذت عربده
 می‌کشید.

در يك آن، پنداشتم که من اکنون همه چیز زندگی را
به دلخواه خود یافته‌ام.

يك چند، سنگینی خردکننده آرامش ساحل را در
خفقان مرگی بی‌جوش، بر بی‌تابی روح
آشفته‌ئی که به دنبال آسایش می‌گشت تحمل
کرده بودم: - آسایشی که از جوشش مایه
می‌گیرد!

و سرانجام در شبی چنان تیره، بسان قایقی که باد
دریا ریسمانش را بگسلد، دل به دریای توفانی
زده بودم.

و دریا آشوب بود.

و من در زیر و فرارفت زنده‌وار آن که خواهشی
پرتپش در هر موج بی‌تابش گردن می‌کشید،
مایه آسایش و زندگی خود را بازیافته بودم،
همه چیز زندگی را به دلخواه خویش به دست
آورده بودم.

اما ناگهان در آشفتگی تیره و روشن بخار و مه بالای
 قایق - که شب گهواره جنبانش بود - و در
 انعکاس نور زردی که به مخمل سرخ شئل
 من می‌تافت، چهره‌ئی آشنا به چشمانم سایه
 زد.

و خیزاب‌ها، کنار قایق بی‌قرار بی‌آرام در تب سرد
 خود می‌سوختند.

فریاد کشیدم: «رکسانا!»

اما او در آرامش خود آسایش نداشت
 و غریب من به مانند نفسی که در توده‌های عظیم دود
 دمنده، چهره او را برآشفته. و این غریب،
 رخساره رؤیائی او را بسان روح گنهکاری
 شبگرد که از آواز خروس نزدیکی سپیده‌دمان
 را احساس کند، شکنجه کرد.

و من زیر یرده نازك مه و ابر، دیدمش که چشمانش را
به خواب گرفت و دندان‌هایش را از فشار
رنجی گنگ برهم فشرد.

فریاد کشیدم: «رکسانا!»

اما او در آرامش خود آسوده نبود
و بسان مهی از باد آشفته، با سکوتی که غریو مستانه
توفان دیوانه را در زمینه خود پررنگ‌تر می‌نمود
و برجسته‌تر می‌ساخت و برهنه‌تر می‌کرد،
گفت:

«من همین دریای بی‌پایانم!»

و در دریا آشوب بود
در دریا توفان بود...

فریاد کشیدم: «رکسانا!»

اما رکسانا در تب سرد خود می‌سوخت
و کف غیظ بر لب دریا می‌دوید
و در دل من آتش بود

و زن مه‌آلود که رخسارش از انعکاس نور زرد فانوس
بر مخمل سرخ شنل من رنگ می‌گرفت و من
سایه بزرگ او را بر قایق و فانوس و روح
خودم احساس می‌کردم، با سکوتی که
شکوهش دلهره‌آور بود، گفت:

«من همین توفانم من همین غریوم من همین دریای
آشوبم که آتش صد هزار خواهش زنده در هر
موج بی‌تابش شعله می‌زند!»

«رکسانا!»

«اگر می‌توانستی بیائی، ترا با خود می‌بردم.
تو نیز ابری می‌شدی و هنگام دیدار ما از قلب ما
آتش می‌جست و دریا و آسمان را روشن
می‌کرد...»

در فریادهای توفانی خود سرود می‌خواندیم در
آشوبِ امواجِ کف‌کردهٔ دورگریزِ خود آسایش
می‌یافتیم و در لهیبِ آتشِ سردِ روحِ پرخروش
خود می‌زیستیم...

اما تو نمی‌توانی بیانی، نمی‌توانی
تو نمی‌توانی قدمی از جای خود فراتر بگذاری!»

«می‌توانم
رکسانا!»

می‌توانم...»

«می‌توانستی، اما اکنون نمی‌توانی

و میان من و تو به همان اندازه فاصله هست که میان
ابرهائی که در آسمان و انسان‌هائی که بر
زمین سرگردانند...»

«رکسانا...»

و دیگر در فریاد من آتشِ امیدِ جرقه نمی‌زد.

«شاید بتوانی تا روزی که هنوز آخرین نشانه‌های
زندگی را از تو باز نستانده‌اند چونان قایقی که
باد دریا ریسمانش را از چوپایه ساحل
بگسلد بر دریای دل من عشق من زندگی من
بی وقفه گردی کنی... با آرامش من آرامش
یابی در توفان من بگریوی و ابری که به دریا
می‌گرید شوراب اشک را از چهره‌ات بشوید.
تا اگر روزی، آفتابی که باید بر چمن‌ها و جنگل‌ها
بتابد آب این دریا را فرو خشکاند و مرا
گودالی بی‌آب و بی‌ثمر کرد، تو نیز بسان
قایقی بر خاک افتاده بی‌ثمر گردی و بدینگونه،
میان تو و من آشنائی نزدیکتری پدید آید.
اما اگر اندیشه کنی که هم‌اکنون می‌توانی به من که
روح دریا روح عشق و روح زندگی هستم
بازرسی، نمی‌توانی، نمی‌توانی!

«رك... سا... نا»

و فریاد من دیگر به پچپچه‌ئی مایوس و مضطرب
مبدل گشته بود.

و دریا آشوب بود.
و خیال زندگی با درون شوریده‌اش عربده می‌زد.
و رکسانا بر قایق و من و بر همه دریا در پیکر ابری
که از باد به هم برمی‌آمد در تب زنده خود غریو
می‌کشید:

«- شاید به هم باز رسیم: روزی که من بسان دریائی
خشکیدم، و تو چون قایقی فرسوده بر خاک
ماندی
اما اکنون میان ما فاصله چندان است که میان
ابرهائی که در آسمان و انسان‌هائی که بر
زمین سرگردانند.»

«- می‌توانم
رکسانا!
می‌توانم...»

«- نمی‌توانی!
نمی‌توانی!»

«رکسانا...»

خواهش متضرعی در صدایم می‌گریست
و در دریا آشوب بود.

«اگر می‌توانستی ترا با خود می‌بردم
تو هم برین دریای پرآشوب موجی تلاشکار می‌شدی
و آنگاه در التهابِ شب‌های سیاه و توفانی که
خواهشی قالبشکاف در هر موجِ بی‌تاب دریا
گردن می‌کشد، در زیر و فرارفتِ جاویدان
کوه‌های تلاش، زندگی می‌گرفتیم.»

بی‌تاب در آخرین حملهٔ یأس کوشیدم تا از
جای برخیزم اما زنجیر لنگری به خروار بر
پایم بود.
و خیزاب‌ها کنار قایقِ بی‌قرارِ بی‌سکون در تب سرد
خود می‌سوختند.

و روح تلاشدهٔ من در زندانِ زمخت و سنگینِ تنم
می‌افسرد
و رکسانا بر قایق و من و دریا در پیکرِ ابری که از باد
به هم برآید، با سکوتی که غریوِ شتابندگانِ
موج را بر زمینهٔ خود برجسته‌تر می‌کرد فریاد
می‌کشید:

«- نمی‌توانی!

و هر کس آنچه را که دوست می‌دارد در بند می‌گذارد.
و هر زن مرواریدِ غلطان خود را به زندان صندوقش
محبوس می‌دارد،

و زنجیرهای گران را من بر پایت نهاده‌ام، ورنه پیش
از آن که به من رسی طعمه دریای بی‌انتها
شده بودی و چشمانت چون دو مرواریدِ
جاندار که هرگز صیدِ غواصان دریا نگردهد، بلع
صدف‌ها شده بود...

تو نمی‌توانی بیانی

نمی‌توانی بیانی!

تو می‌باید به کلبه چوبینِ ساحلی بازگردی و تا روزی
که آفتاب مرا و ترا بی‌ثمر نکرده است، کنار
دریا از عشق من، تنها از عشق من روزی
بگیری...»

من در آخرین شعله زردتاب فانوس، چکش باران را
 بر آب‌های کف‌کرده بی‌پایان دریا دیدم و
 سحرگاهان مردان ساحل، در قایقی که امواج
 سرگردان به خاک کشانده بود مدهوشم
 یافتند...

بگذار کسی نداند که ماجرای من و رکسانا چه‌گونه
 بود!

من اکنون در کلبه چوبین ساحلی که باد در سفال
 بامش عربده می‌کشد و باران از درز تخته‌های
 دیوارش به درون نشت می‌کند، از دریچه به
 دریای آشوب می‌نگرم و از پس دیوار چوبین،
 رفت و آمد آرام و متجسسانه مردم کنجکاوی
 را که به تماشای دیوانگان رغبتی دارند
 احساس می‌کنم. و می‌شنوم که زیر لب با
 یکدیگر می‌گویند:

«هان گوش کنید، دیوانه هم‌اکنون با خود سخنی خواهد گفت.»

و من از غیظ لب به دندان می‌گزم و انتظار آن روز
دیر آینده که آفتاب، آب دریاها را مانع را
خشکانده باشد و مرا چون قایقی رسیده به
ساحل به خاک نشانده باشد و روح مرا به
رکسانا - روح دریا و عشق و زندگی - باز
رسانده باشد، به سان آتش سرد امیدی در ته
چشمانم شعله می‌زند. و زیر لب با سکوتی
مرگبار فریاد می‌زنم:

«رکسانا!»

و غریو بی‌پایانِ رکسانا را می‌شنوم که از دل دریا، با
شتاب بی‌وقفه خیزاب‌های دریا که هزاران
خواهش زنده در هر موج بی‌تابش گردن
می‌کشد، یکریز فریاد می‌زند:

«نمی‌توانی بیایی!»
نمی‌توانی بیایی!...»

مشت بر دیوار چوبین می‌کوبم و به مردم کنجکاوی
که از دیدار دیوانگان دلشاد می‌شوند و
سایه‌شان که به درز تخته‌ها می‌افتد حدود
هیکلشان را مشخص می‌کند، نهیب می‌زنم:

«می‌شنوید؟
بدبخت‌ها
می‌شنوید؟»

و سایه‌ها از درز تخته‌های دیوار به زیر می‌افتند.

و من، زیر ضرب پاهای گریز آهنگ، فریاد رکسانا را
می‌شنوم که از دل دریا، با ستاب بی‌وقفه
امواج خویش، همراه بادی که از فراز آب‌های
دوردست می‌گذرد، یکریز فریاد می‌کشد:

« نمی‌توانی بیانی!

نمی‌توانی بیانی! ».

غزل آخرین انزوا

۱

من فروتن بوده‌ام
و به فروتنی، از عمق خواب‌های پریشان خاکساری
خویش تمامی عظمتِ عاشقانهٔ انسانی را
سروده‌ام تا نسیمی برآید. نسیمی برآید و
ابره‌های قطرانی را پاره‌پاره کند. و من بسان
دریائی از صافی آسمان پر شوم - از آسمان و
مرتع و مردم پر شوم.
تا از طراوتِ برفی آفتابِ عشقی که بر افقم می‌نشیند،
یکچند در سکوت و آرامشِ بازنیافتهٔ خویش
از سکوتِ خوش‌آواز «آرامش» سرشار شوم -
چرا که من، دیرگاهی‌ست جز این قالب خالی که به
دندانِ طولانی لحظه‌ها خائیده شده است
نبوده‌ام؛ جز منی که از وحشتِ خلاءِ خویش
فریاد کشیده است نبوده‌ام...

□

پیکری
چهره‌نی
دستی
سایه‌نی -

بیدار خوابی هزاران چشم در رؤیا و خاطره؛

سایه‌ها
کودکان
آتش‌ها
زنان -

سایه‌های کودک و آتش‌های زن؛

سنگ‌ها
دوستان
عشق‌ها
دنیاهای -

سنگ‌های دوست و عشق‌های دنیا؛

درختان
مردگان -
و درختان مرده؛

وطنی که هوا و آفتاب شهرها، و جراحات و
جنسیت‌های همشهریان را به قالب خود گیرد؛

و چیزی دیگر، چیزی دیگر،
چیزی عظیم‌تر از تمام ستاره‌ها تمام خدایان:
قلب زنی که مرا کودک دست‌نواز دامن خود کند!

چرا که من دیرگاهی است جز این هیبت تنهائی که به
دندان سرد بیگانگی‌ها جویده شده است
نبوده‌ام - جز منی که از وحشت تنهائی خود
فریاد کشیده است نبوده‌ام...

□

نام هیچ کجا و همه جا
نام هیچگاه و همه گاه...

آه که چون سایه‌ئی به زبان می‌آدم
بی‌آنکه شفق لبانم بگشاید
و بسان فردائی از گذشته می‌گذشتم
بی‌آنکه گوشت‌های خاطره‌ام بیوسد.

□

سوادی از عشق نیاموخته و هرگز سخنی آشنا به
هیچ زبان آشنائی نخوانده و نشنیده. -

سایه‌ئی که با پوک سخن می‌گفت!

عشقی به روشنی انجامیده را بر سر بازاری فریاد
نکرده، منادی نام انسان و تمامی دنیا چگونه
بوده‌ام؟

آیا فردا پرستان را با دهلِ درونخالی قلبم فریب
می‌داده‌ام؟

من جارِ خاموشِ سقفِ لانهٔ سرد خود بودم
من شیرخوارهٔ مادرِ یأسِ خود، دامن‌آویزِ دایهٔ درد خود بودم.

آه که بدون شك این خلوتِ یأس انگیزِ توجیه‌نکردنی
(این سرچشمه جوشان و سهمگین قطرانِ
تنهائی، در عمق قلب انسانی) برای درد
کشیدن انگیزه‌ئی خالص است.

و من - اسکندر مغمومِ ظلماتِ آب رنج جاویدان -
چگونه درین دالان تاریک، فریادِ ستارگان را
سروده‌ام؟

آیا انسان معجزه‌ئی نیست؟

انسان... شیطانی که خدا را به زیر آورد، جهان را به
بند کشید و زندان‌ها را درهم شکست! - کوه‌ها
را درید، دریاها را شکست، آتش‌ها را نوشید
و آب‌ها را خاکستر کرد!
انسان... این شقاوت دادگر! این متعجب
اعجاب‌انگیز!

انسان... این سلطانِ بزرگترین عشق و عظیمترین
انزوا!

انسان... این شهریارِ بزرگ که در آغوشِ حرمِ اسرارِ
خویش آرام یافته است و با عظمتِ عصیانی
خود به راز طبیعت و پنهانگاهِ خدایان خویش
پهلوی می‌زند!

انسان!

و من با این زن با این پسر با این برادرِ بزرگواری که
شبِ بی‌شکافم را نورانی کرده است، با این
خورشیدی که پلاسِ شب را از بامِ زندان
بی‌روزنم برچیده است، بی‌عشق و بی‌زندگی
سخن از عشق و زندگی چگونه به میان
آورده‌ام؟

آیا انسان معجزه‌ئی نیست؟

آه، چگونه تا دیگر این مارشِ عظیمِ اقیانوس را
نشنوم؛ تا دیگر این نگاهِ آینده را در نی‌نی
شیطانِ چشمِ کودکانم ننگرم؛ تا دیگر این
زیبائی وحشت‌انگیز همه‌جاگیر را احساس
نکنم حصار بی‌پایانی از کابوس به گرداگرد
رؤیاهایم کشیده بودند،
و من، آه! چگونه اکنون
تنگ در تنگی دردها و دست‌ها شده‌ام!

□

به خود گفتم: «هان!
من تنها و خالیم.
به هم‌ریختگی دهشتناک غوغای سکوت و سرودهای
شورش را می‌شنوم، و خود بیابانی بی‌کس و
بی‌عابرم که پامال لحظه‌های گریزنده‌ی زمان
است.»

عابر بیابانی بی کسم که از وحشت تنهائی خود فریاد
می‌زند...

من تنها و خالیم و ملت من جهان ریشه‌های
معجزآسا است

من منفذ تنگچشمی خویشم و ملت من گذرگاه
آب‌های جاویدان است

من ظرافت و پاکی اشکم و ملت من عرق و خون
شاد است...

آه، به جهنم! - پیراهن پشمین صبر بر زخم‌های
خاطره‌ام می‌پوشم و دیگر هیچگاه به دریوزگی
عشق‌های وازده بر دروازه کوتاه قلب‌های
گذشته حلقه نمی‌زنم.

۲

تو اجاق همه چشمه‌ساران
سحرگاه تمام ستارگان
و پرندۀ جمله نغمه‌ها و سعادت‌ها را به من می‌بخشی.

تو به من دست می‌زنی و من
در سپیده‌دم نخستین چشم‌گشودگیِ خویش به زندگی
باز می‌گردم.

پیش پای منتظرم
راه‌ها
چون مشت بسته‌ئی می‌گشاید
و من
در گشودگی دستِ راه‌ها
به پیوستگیِ انسان‌ها و خدایان می‌نگرم.

نو برگی بر عشقم جوانه می‌زند
و سایه‌ خنکی بر عطشِ جاویدانِ روحم می‌افتد
و چشمِ درشتِ آفتاب‌های زمینی
مرا
تا عمق ناپیدای روحم
روشن می‌کند.

عشق مردم آفتاب است
اما من بی تو
بی تو زمینی بی گیا بودم...

در لبان تو
آبِ آخرین انزوا به خواب می رود
و من با جذبۀ زودشکنِ قلبی که در کارِ خاموش شدن بود
به سرود سبزِ جرقه‌های بهار گوش می دارم.

روی نمی از: ژ. آ. کلان‌سیه

غزل بزرگ

همه بت‌هایم را می‌شکنم
تا فرش کنم بر راهی که تو بگذری
برای شنیدن ساز و سرود من.

همه بت‌هایم را می‌شکنم - ای میهمانِ یک‌سب اثیری
زودگذر!-

تا راه بی‌پایانِ غزلم، از سنگفرشِ بت‌هایی که در معبدِ
ستایششان چو عودی در آتش سوخته‌ام، ترا به
نهانگاهِ دردِ من آویزد.

گرچه انسانی را در خود کشته‌ام
 گرچه انسانی را در خود زاده‌ام
 گرچه در سکوتِ دردبار خود مرگ و زندگی را
 شناخته‌ام،

اما میان این هر دو - شاخهٔ جدا ماندهٔ من! -
 میان این هر دو

من

لنگرِ پر رفت و آمدِ دردِ تلاشِ بی‌توقفِ خویشم.

□

این طرف، در افقِ خونینِ شکسته، انسانِ من ایستاده
 است.

او را می‌بینم، او را می‌شناسم:
 روحِ نیمه‌اش در انتظارِ نیمِ دیگرِ خود درد می‌کشد:

« مرا نجات بده ای کلید بزرگ نقره!

مرا نجات بده!»

و آن طرف

در افقِ مهتابیِ ستاره‌باران رو در رو،

زن مهتابی من...

و شب پر آفتابِ چشمش در شعله‌های بنفش درد
طلوع می‌کند:

« مرا به پیش خودت ببر! »

سردارِ بزرگِ رؤیاهای سپید من!

مرا به پیش خودت ببر! »

و میان این هر دو افق

من ایستاده‌ام

و درد سنگین این هر دو افق

بر سینه من می‌فشارد

□

من از آن رور که نگاهم دوید و پرده‌های آبی و
 زنگاری را شکافت و من به چشم خویش
 انسان خود را دیدم که بر صلیبِ روح
 نیمه‌اتس به چارمیخ آویخته است در افق
 شکسته خونینش،

دانستم که در افق ناپیدای رو در روی انسانِ من -
 میان مهتاب و ستاره‌ها - چشم‌های درشت و
 دردناکِ روحی که به دنبالِ نیمهٔ دیگر خود
 می‌گردد سعه می‌زند.

و اکنون آن زمان در رسیده است که من به صورتِ
 دردی جانگزای درآیم؛
 دردِ مقطعِ روحی که شقاوت‌های نادانی، آن را از هم
 دریده است.

و من اکنون
 يك پارچه دردم.

ر آفتاب گرم بك بعد از ظهر نابستان
در دنای بزرگِ دردم زاده سدم.
دو چشم بزرگِ خورشیدی در چشم‌های من سکفت
و دو سکوب یرطنین در گوسواره‌ی من
درخشید:

«نجاتم بده ای کلید بزرگِ نقره زندان ناریک من،
مرا نجات بده!»

«مرا به پیش خودت ببر، سردارِ رؤیائیِ خواب‌های
سپید من، مرا به پیش خودت ببر!»

□

زنِ افق ستاره‌بارانِ مهتابی به زانو درآمد. کمر
بردردش بر دست‌های من لغزید. موهایش بر
گلوگاهش ریخت و به میان پستان‌هایش
حاری بند. سایه لب زیرینش بر چانه‌اش
دوید و سرش به دامن انسانِ من غلنید تا دو
نیمه روحسان جذب هم گردد.

حباب سیاهِ دنیای چشمش در اشکِ غلتید.
 روح‌ها درد کشیدند و ابرهای ظلم برق زد.
 سرش به دامنِ انسان من بود، اما چندان که چشم
 گشود او را نشناخت:
 کمرش چون مار سرید، لغزید و گریخت، در افقِ
 ستاره‌بارانِ مهتابی طلوع کرد و باز نالید:
 «سردار رؤیاهای نقره‌ئی، مرا بکنار خودت ببر!»

و ناله‌اش میانِ دو افق سرگردان شد:
 «مرا بکنار خودت ببر!»

و بر شقیقه‌های دردناک من نشست.

میان دو افق، بر سنگفرش ملعنت، راه بزرگ من
 پاهای مرا می‌جوید.

و ساکت شوید، ساکت شوید تا سمنضربه‌های اسب
سیاه و لختِ یاسم را بنوشم، با یال‌های آتش
تشویشش

به‌کنار! به‌کنار! تا تصویرهای دور و نزدیک را بینم بر
پرده‌های افقِ ستاره‌باران رو در رو:
تصویرهای دور و نزدیک، شباهت و بیگانگی، دوست
داشتن و راست گفتن -

و نه کینه ورزیدن
و نه فریب دادن...

□

میان آرزوهایم خفته‌ام.
آفتابِ سبز، تب‌شن‌ها و شوره‌زارها را در گاهواره
عظیم کوه‌های یخ می‌جنباند و خون کبود
مردگان در غریو سکوت‌شان از ساقه
بابونه‌های بیابانی بالا می‌کشد؛

و حسنگیِ وصلی که امیدش با من بیست مرا با
خود بیگانه می‌کند.

خستگیِ وصل، که بسان لحظهٔ تسلیم، سفید اسن
و سرم‌انگیز.

□

در آفتاب گرم بعدازظهر يك تابستان، مرا در گهواره
پر دردِ یأسم جنان‌دند. و طوبتِ چشم‌انداز
دعاهای هرگز مستجاب‌نشده‌ام را چون حلقه
اشکی به هزاران هزار چشمان بی‌نگاهِ آرزویم
بستند.

□

راه میان دو افق

طولاسی و بزرگ

سنگلاخ و وحشت‌انگیز است.

ای راه بزرگِ وحشی که چخماقِ سنگفرشت مدام
چون لحظه‌هایِ میانِ دیروز و فردا در نبضِ
اکنون من با جرقه‌های ستاره‌ئی‌ات دندان
می‌کروجد! - آیا این ابرِ خفقانی که پایان ترا
بلعیده دودِ همان «عبیرِ توهین شده» نیست که
در منام يك «نافهمی» بوی مردار داده است؟

اما رؤیت این جامه‌های کثیف بر اندامِ انسان‌های
پاك، چه دردانگیز است!

۱۱

و این منم که خواهشی کور و تاریک در جایی دور و
دست نیافتنی از روح صبحه می‌زند

و چه چیز آیا، چه چیز بر صلیب این خاک خشک
عبوسی که سنگینی مرا متحمل نمی‌شود
می‌خکوبم می‌کند؟

آیا این همان جهنم خداوند است که در آن جز
چشیدن درد آتش‌های گل‌انداخته کیفرهای
بی‌دلیل راهی نیست؟

و کجاست؟ به من بگوئید که کجاست خداوندگار
دریای گود خواهش‌های پرتپش هر رگ من،
که نامش را جاودانه با خنجرهای هر نفس
درد بر هر گوشه جگر چلیده خود نقش
کرده‌ام؟

و سکوتی به پاسخ من، سکوتی به پاسخ من!
سکوتی به سنگینی لاشه مردی که امیدی با خود
ندارد!

□

میان دو پاره روح من هواها و شهرهاست
انسان‌هاست با تلاش‌ها و خواهش‌هاشان
دهکده‌هاست با جویبارها

و رودخانه‌هاست با پل‌هاشان، ماهی‌ها و قایق‌هاشان.
میان دو پارهٔ روح من طبیعت و دنیا است -
دنیا
من نمی‌خواهم بینم!

تا نمی‌دانستم که پارهٔ دیگر این روح کجاست،
رؤیائی خالی بودم: - رؤیائی خالی، بی‌سر و
ته، بی‌شکل و بی‌نگاه...
و اکنون که میان این دو افقِ بازیافته سنگفرش ظلم
خفته است می‌بینم که دیگر نیستم، دیگر هیچ
نیستم حتی سایه‌ئی که از پس جاننداری
بر خاک جنبد.

□

شبِ پرستارهٔ چشمی در آسمان خاطره‌ام طلوع
کرده است: دور شو آفتابِ تاریکِ روز! دیگر
نمی‌خواهم ترا بینم، دیگر نمی‌خواهم،
نمی‌خواهم هیچ کس را بشناسم!

میان همه این انسان‌ها که من دوست داشته‌ام
 میان همه آن خدایان که تحقیر کرده‌ام
 کدام‌یک آیا از من انتقام باز می‌ستاند؟
 و این اسب سیاه و وحشی که در افق توفانی چشمان تو
 چنگ می‌نوازد با من چه می‌خواهد بگوید؟

□

در افق شکسته خونین این طرف، انسان من ایستاده
 است و نیمه‌روح جدا شده‌اش در انتظار نیم
 دیگر خود درد می‌کشد:
 «نجاتم بده ای حوز سبز چسبنده من، نجاتم بده!»

و در افق مهتابی سناره‌باران آن طرف
 زن رؤیائی من. -
 و شب پر آفتاب چشمش در شعله‌های بنفش دردی
 که دود می‌کند می‌سوزد:

« مرا به پیش خودت ببر!
سردار رویائی خواب‌های سبید من، مرا به پیش
خودت ببر! »

و میان این هر دو افق
من ایساده‌ام.

و عشقم قفسی است از پرنده خالی، افسرد. و ملول،
در مسیرِ توفانِ نلاشم، که بر درخت خشک
بهت من آویخته مانده است و با تکان
سرسامیِ خاطره‌خیزش، سردابِ مرموزِ فلیم را
از زوره‌های مبهمِ دردی کشنده می‌آکد.

اما نیم‌شبی من خواهم رفت؛ از دنیائی که مال من
نیست، از زمینی که به بیهوده مرا بدان
بسته‌اند.

و تو آنگاه خواهی دانست، خون سبز من! - خواهی
دانست که جای چیزی در وجود تو خالی است.
و تو آنگاه خواهی دانست، پرندۀ کوچک قفس خالی
و منتظر من! - خواهی دانست که تنها مانده‌ای
با روح خودت

و بی‌کسی خودت را دردناکتر خواهی چشید زیر دندان
غمت:

غمی که من می‌برم
غمی که من می‌کشم...

دیگر آن زمان گذشته است که من از دردِ جانگزائی
که هستم به صورتی دیگر درآیم
و دردِ مقطعِ روحی که شقاوت‌ای نادانیش از هم
دریده است، بهبود یابد.

دیگر آن زمان گذشته است

و من

جاودانه به صورت دردی که زیر پوست پوست مسخ
گشته‌ام.

□

انسانی را در خود کشتم

انسانی را در خود زادم

و در سکوت دردبار خود مرگ و زندگی را شناختم.
اما میان این هر دو، من، لنگرِ پر رفت و آمدِ دردی
بیش نبودم:

درد مقطعِ روحی

که شقاوت‌های نادانیش از هم دریده است...

تنها

هنگامی که خاطره‌ات را می‌بوسم

در می‌یابم دیری‌ست که مرده‌ام

چرا که لبان خود را از پیشانی خاطره‌تو سردتر می‌یابم. -

از پیشانی خاطره‌تو

ای یارا!

ای شاخه‌ی جدا مانده‌ی من!

حرف آخر

به آنها که برای صدی قبرستان‌های کهنه نلاس می‌کند

نه فریدونم من،

نه ولادیمیرم که

گلوله‌ئی نهاد نقطه‌وار

به پایان جمله‌ئی که مقطعِ تاریخش بود -

نه باز می‌گردم من

نه می‌میرم.

زیرا من [که ا. صبحم

و دیری نیست تا اجنبی خویشتنم را به خاک افکنده‌ام

به سان بلوطِ تناوری که از چهارراهی يك کویر،

و دیری نیست تا اجنبی خویشتنم را به خاک افکنده‌ام

بسان همه خویشتنی که بر خاک افکند و: دیمیراً -

وسط میزِ قمارِ شما قوادانِ مجله‌ئیِ منظومه‌های
مطنطن

تکخال قلبِ شعرم را فرو می‌کوبم من.

چرا که شما

مسخره‌کنندگانِ ابله نیما

و شما

کشندگانِ انواعِ ولادیمیر

این بار به مصافِ شاعریِ چموش آمده‌اید

که بر راهِ دیوان‌هایِ گرد گرفته

شلنگ می‌اندازد.

و آن که مرگی فراموش شده

یک بار

بسان قندی به دلش آب شده است

- از شما می‌پرسم، پاندازانِ محترمِ اشعارِ هرجائی!:-

اگر به جای همه ماده تاریخ‌ها، اردنگی به پوزه‌تان
بیاویزد

با وی چه توانید کرد؟

□

مادرم بسان آهنگی قدیمی

فراموش شد

و من در لفاف قطعنامه میتینگ بزرگ متولد شدم
تا با مردم اعماق بجوشم و با وصله‌های زمانم پیوند یابم

تا بسان سوزنی فرو روم و برآیم
و لحافپاره آسمان‌های نامتحد را به یکدیگر وصله زنم

تا مردم چشم تاریخ را بر کلمه همه دیوان‌ها حک کنم -
مردمی که من دوست می‌دارم
سهمناک‌تر از بیشترین عشقی که هرگز داشته‌ام!:-

□

بر پیشتخته چربِ دکه گوشت‌فروشی
 کنار ساطور سردِ فراموشی
 پشت بطری‌های خمار و خالی
 زیر لنگه کفش کهنه پر میخ بی‌اعتنائی
 زنِ بی‌بعد مهتابی رنگی که خفته است بر ستون‌های
 هزاران هزارِ موهای آشفته خویش
 عشقِ بدفرجام من است.

از حفره بی‌خون زیر پستانش
 من
 روزی غزلی مسموم به قلبش ریختم
 تا چشمان پر آفتابش
 در منظر عشق من طالع شود.

لیکن غزل مسموم
 خون معشوق مرا افسرد.
 معشوق من مرد
 و پیکرش به مجسمه‌ئی یختراش بدل شد.

من دست‌های گرانم را
به سندان جمجمه‌ام
کوفتم

و بسان خدائی در زنجیر
نالیدم

و ضجه‌های من
چون توفان ملخ
مزرع همه شادی‌هایم را خشکاند.

و معذلك [آدمك‌های اوراق‌فروشی!]
و معذالك
من به دربان پرشپش بقعه امامزاده کلاسیسیم
گوسفند مسطی
نذر
نکردم!

اما اگر شما دوست می‌دارید که

شاعران

قی کنند پیش پای تان

آنچه را که خورده‌اید در طول سالیان،

چه کند صبح که شعرش

احساس‌های بزرگ فردائیت که کنون نطفه‌های

وسواس است؟

چه کند صبح اگر فردا

همزادِ سایه در سایه پیروزی‌ست؟

چه کند صبح اگر دیروز

گوریست که از آن نمی‌روید ز هر بوته‌ئی جز ندامت

با هسته تلخ تجربه‌ئی در میوه سیاهش؟

چه کند صبح که گر آینده قرار بود به گذشته باخته باشد

دکتر حمیدی شاعر می‌بایست به ناچار اکنون

در آب‌های دوردست قرون

جانوری تک‌یاخته باشد!

□

و من که ا. صبحم
به خاطر قافیه: با احترامی مبهم
به شما اخطار می‌کنم [مرده‌های هزار قبرستانی!]
که تلاش‌تان پایدار نیست
زیرا میان من و مردمی که بسان عاصیان یکدیگر را
در آغوش می‌فشریم
دیوار پیرهنی حتی
در کار نیست.

□

برتر از همه دستمال‌های دواوینِ شعر شما
که من به سوی دختران بیمار عشق‌های کثیفم
افکنده‌ام -

برتر از همه نردبان‌های دراز اشعار قالبی
که دست‌مالی‌شده پاهای گذشته من بوده‌اند -

برتر از قُرولند همه استادان عینکی
پیوستگانِ فسیلخانه قصیده‌ها و رباعی‌ها
وابستگانِ انجمن‌های مفاعیلن فعلاتن‌ها
دربانانِ روسیخانه مجلاتی که من به سردرشان تف
کرده‌ام -
فریاد این نوزادِ زنازاده شعر مصلوب‌تان خواهد کرد:

- «پاندازانِ جنده‌شعرهای پیر!
طرف همه شما منم
من - نه يك جنده باز متفنن! -

و من
نه باز می‌گردم نه می‌میرم
وداع کنید با نام بی‌نامی‌تان
چرا که من نه فریدونم
نه ولادیمیرم!»

چشمان تاريك

چشمان تو شبچراغِ سياه من بود،
مرثیه دردناك من بود
مرثیه دردناك و وحشت تدفين زنده بگوري كه منم،
من...

هزاران پوزه سرد یأس، در خوابِ آغاز نشده به انجام
رسیده من، در رؤیای مارانِ یکچشمِ جهنمی
فریاد کشیده اند.

و تو نگاه و انحنای اثیری پیکرت را همراه بردی
 و در جامه شعله‌ور آتش خویش، خاموش و پرصلابت
 و سنگین بر جاده توفان زده‌ئی گذشتی که پیکر
 رسوای من با هزاران گل‌میخ نگاه‌های کاوشکار،
 بر دروازه‌های عظیمش آویخته بود...

□

بگذار سنگینی امواج دیرگذر دریای شب‌چراغی خاطره
 تو را در کوفتگی روح خود احساس کنم.
 بگذار آتشکده بزرگ خاموشی بی‌ایمان تو مرا در
 حریق فریادهایم خاکستر کند.

خار بوته کنار کویر جست‌وجو باش
 تا سایه من، زخم‌دار و خون‌آلود
 به هزاران تیغ نگاه آفتاب‌بار تو آویزد...

□

در دهلیز طولانی بی‌نشان
هزاران غریو وحشت برخاست
هزاران دریچه گمنام برهم کوفت
هزاران در راز گشاده شد
و جادوی نگاه تو، گل زرد شعله را از تارک شمع
نیمسوخته ربود....

هزاران غریو وحشت در تالاب سکوت رسوب کرد
هزاران دریچه گمنام از هم گشود، و نفس تاریک شب
از هزاران دهان بر رگ طولانی دهلیز دوید

هزاران در راز بسته شد، تا من با الماسِ غریوی
جگرم را بخراشم و در پس درهای بسته رازی
عبوس به استخوان‌های نومیدی مبدل شوم.

□

در انتهای اندوهناکِ دهلیز بی‌منفذ، چشمان تو
شبچراغ تاریک من است.

هزاران قفلِ پولادِ راز بر درهای بسته سنگین میان ما
بسانِ ماران جادوئی نفس می‌زنند.
گل‌های طلسمِ جادوگرِ رنج من از چاه‌های سرزمین تو
می‌نوشد، می‌شکفتد، و من لنگرِ بی‌تکان
نومیدی خویشم.

من خشکیده‌ام من نگاه می‌کنم من درد می‌کشم من
نفس می‌زنم من فریاد برمی‌آورم:
«چشمان تو شبچراغ سیاه من بود.
مرثیه دردناک من بود چشمان تو.
مرثیه دردناک و وحشت تدفین زنده بگوری که منم،
من...»

سرود مردی که تنها به راه می‌رود

۱

در برابر هر حماسه من ایستاده بودم.

و مردی که اکنون با دیوارهای اتاقش آوارِ آخرین را
انتظار می‌کشد

از پنجرهٔ کوتاه کلبه به سپیداری خشک نظر می‌دوزد؛
به سپیدارِ خشکی که مرغی سیاه بر آن آشیان کرده
است.

و مردی که روز همه روز از پس دریچه‌های
 حماسه‌اش نگران کوچه بود، اکنون با خود می‌گوید:
 «اگر سپیدار من بشکفتد، مرغ سیا پرواز خواهد کرد.
 «اگر مرغ سیا بگذرد، سپیدار من خواهد شکفت -

و دریانوردی که آخرین تخته پاره کشتی را از دست داده
 است

در قلب خود دیگر به بهار باور ندارد،
 چرا که هر قلب روسپیخانه‌ئی است
 و دریا را قلب‌ها به حلقه کشیده‌اند.

و مردی که از خوب سخن می‌گفت، در حصار بد به
 زنجیر بسته شد
 چرا که خوب فریبی بیش نبود، و بد بی‌حجاب به
 کوچه نمی‌شد.

چرا که امید تکیه‌گاهی استوار می‌جست
 و هر حصار این شهر خشتی پوسیده بود.

و مردی که آخرین تخته پاره کشتی را از دست داده
است، در جست‌وجوی تخته پاره دیگر تلاش نمی‌کند
زیرا که تخته پاره، کشتی نیست
زیرا که در ساحل
مرد دریا
بیگانه‌ئی بیش نیست.

۲

با من به مرگ سرداری که از پشت خنجر خورده
است گریه کن.

او با شمشیر خویش میگوید:

«برای چه بر خاک ریختی

خون کسانی را که از یاران من سیاه‌کارتر نبودند؟

و شمشیر با او می‌گوید:

«برای چه پارانی برگزیدی

که بیش از دشمنان تو با زشتی سوگند خورده بودند؟

و سردار جنگاور که نامش طلسم پیروزی‌هاست،
تنها، تنها بر سرزمینی بیگانه چنگ بر خاکِ
خونین می‌زند:

«کجائید، کجائید همسوگندان من؟
شمشیر تیز من در راه شما بود.
ما به راستی سوگند خورده بودیم...»

جوابی نیست؛
آنان اکنون با دروغ پیاله می‌زنند!

«کجائید، کجائید؟
بگذارید در چشمانتان بنگرم...»

و شمشیر با او می‌گوید:
«راست نگفتند تا در چشمان تو نظر بتوانند کرد...
به ستاره‌ها نگاه کن:
هم‌اکنون شب با همه ستارگانش از راه در می‌رسد.
به ستاره‌ها نگاه کن
چرا که در زمین پاکی نیست...»

و شب از راه در می‌رسد؛
بی‌ستاره‌ترین شب‌ها!
چرا که در زمین پاکی نیست.
زمین از خوبی و راستی بی‌بهره است
و آسمان زمین
بی‌ستاره‌ترین آسمان‌هاست!

۳

و مردی که با چاردیوار اتاقش آوارِ آخرین را انتظار
می‌کشد از دریچه به کوچه می‌نگرد:
از پنجرهٔ رو در رو، زنی ترسان و شتابناک، گل‌سرخ
به کوچه می‌افکند.

عابرِ منتظر، بوسه‌ئی به جانب زن می‌فرستد
و در خانه، مردی با خود می‌اندیشد:

« بانوی من بی‌گمان مرا دوست می‌دارد،
این حقیقت را من از بوسه‌های عطشناکِ لبانش دریافته‌ام...
بانوی من شایستگی عشق مرا دریافته است! »

۴

و مردی که تنها به راه می‌رود با خود می‌گوید:
«در کوچه می‌بارد و در خانه گرما نیست!
حقیقت از شهر زندگان گریخته است؛ من با تمام حماسه‌هایم
به گورستان خواهم رفت

و تنها

چرا که

به راستراهی کدامین همسفر اطمینان می‌توان داشت؟

همسفری چرا بایدم گزید که هر دم

در تب و تاب و سوسه‌ئی به تردید از خود بپرسم:

— هان! آیا به آلودن مردگان پاك كمر نبسته است؟»

و دیگر:

«— هوائی که می‌بویم، از نفسِ پر دروغِ همسفرانِ فریبکار

من گندآلودست؛

و به راستی

آن را که در این راه قدم برمی‌دارد به همسفری چه حاجت

است؟»

از مرز انزوا

چشمان سیاهِ تو فریبت میدهند ای جوینده بی‌گناه! -
تو مرا هیچ‌گاه در ظلمات پیرامون من باز
نتوانی یافت؛ چرا که در نگاه تو آتش اشتیاقی
نیست.

مرا روشن‌تر می‌خواهی
از اشتیاق به من در برابر من پرشعله‌تر بسوز
ورنه مرا در این ظلمات باز نتوانی یافت
ورنه هزاران چشم تو فریبت خواهد داد، جوینده بی‌گناه
بایست و چراغِ اشتیاق را شعله‌ورتر کن.

از نگفته‌ها، از نسروده‌ها پریم؛
از اندیشه‌های ناشناخته و
اشعاری که بدان‌ها نیندیشیده‌ام.

عقدۀ اشک من دردِ پُری، دردِ سرشاری است. و باقی
ناگفته‌ها سکوت نیست، ناله‌ئی هست.

اکنون زمان گریستن است، اگر تنها بتوان گریست، یا
به رازداری دامن تو اعتمادی اگر بتوان
داشت، یا دست‌کم به درها - که در آنان
احتمال گشودنی هست به روی نابکاران.

با اینهمه به‌زندان من بیا که تنها دریچه‌اش به‌حیاطِ
دیوانه‌خانه می‌گشاید.

اما چگونه، براستی چگونه
در قعر شبی اینچنین بی‌ستاره،
زندان مرا - بی‌سرژد و صدا مانده -
باز توانی شناخت؟

□

ما در ظلمتیم
بدان خاطر که کسی به عشق ما نسوخت،

ما تنهائیم
چرا که هرگز کسی ما را به جانب خود نخواند،

ما خاموشیم
زیرا که دیگر هیچ‌گاه بسوی شما باز نخواهیم آمد،

و گردن افراخته
بدان جهت که به هیچ چیز اعتماد نکردیم، بی‌آنکه
بی‌اعتمادی را دوست داشته باشیم.

□

کنار حوض شکسته، درختی بی‌بهار، از نیروی عصارهٔ
مدفون خویش می‌پوسد.
و ناپاکی آرام‌آرام رخساره‌ها را از تابش بازمی‌دارد.

عشق‌های معصوم، بی‌کار و بی‌انگیزه‌اند.
دوشت داشتن
از سفرهای دراز تهی دست بازمی‌گردد.

زیر سرطاق‌های ویزانسرای مشترک، زنان نفرت‌انگیز،
در حجاب سیاه بی‌پردگی خویش به غننامهٔ
مرگ پیام‌آوران خدائی جلاد و جبر کار گوش
می‌دهند و بر ناکامی گنداب طعمه‌جوی
خویش اشک می‌ریزند.

خدای مهربان بی‌بردهٔ من جبر کار و خوف‌انگیز
نیست،

من و او به برزهای انزوائی بی‌امید رانده شده‌ایم.
ای همسرنوشت، زمینی شیطانِ آسمان! تنهائی تو و

ابدیت بی‌گناهی، بر خاک خدا، گیاه نورسته‌ئی
نیست.

□

هرگز چشمی آرزومند به سرگشتگی‌تان نخواهد
گریست،

در این آسمان محصور ستاره‌ئی جلوه نخواهد کرد و
خدایان بیگانه شما را هرگز به پناه خود پذیره
نخواهند آمد.

چرا که قلب‌ها دیگر جز فریبی آشکاره نیست؛ و در
پناهگاه آخرین، ازدها بیضه نهاده است.

چون قایق بی‌سرنشین، در شب ابری، دریا‌های
تاریک را به جانب غرقاب آخرین طی کنیم.

امید درودی نیست...

امید نوازشی نیست...

تنها...

اکنون مرا به قربانگاه می‌برند
گوش کنید ای شمایان، در منظری که به تماشا
نشسته‌اید
و در شماره، حماقت‌هایتان از گناهان نکرده من
افزون‌تر است!

- با شما هرگز مرا پیوندی نبوده است.

بهست شما در آرزوی به بر کشیدن من، در تب
دوزخیِ انتظاری بی انجام خاکستر خواهد سد:
تا آتشی آنچنان به دوزخ خوف‌انگیزتان
ارمغان برم که از تف آن، دوزخیان مسکین،
آتش پیرامونشان را چون نوسابه‌نی گوارا به
سر کشند.

چرا که من از هرچه با شماست، از هر آنچه پیوندی
با شما داشته است نفرت می‌کنم:
از فرزندان و
از پدرم
از آغوش بویناکتان و
از دست‌هایتان که دست مرا چه بسیار که از سر خدعه
فشرده است.

از قهر و مهربانی‌تان
و از خویشتم
که ناخواسته، از پیکرهای شما شباهتی به ظاهر برده
است...

من از دوری و از نزدیکی در وحشتم.
 خداوندان شما به سیزیف بیدادگر خواهند بخشید
 من پرومته نامرادم
 که از جگر خسته
 کلاغان بی سرنوشت را سفره‌ئی گسترده‌ام

غرور من در ابدیت رنج من است
 تا به هر سلام و درود شما، منقار کرکسی را بر
 جگرگاه خود احساس کنم.

نیش نیزه‌ئی بر پاره جگرم، از بوسه لبان شما
 مستی بخش‌تر بود
 چرا که از لبان شما هرگز سخنی جز به ناراستی
 نشنیدم.

و خاری در مردم دیدگانم، از نگاه خریداریتان
 صفا بخش‌تر
 بدان خاطر که هیچگاه نگاه شما در من، جز نگاه
 صاحبی به برده خود نبود...

از مردان شما آدمکشان را
و از زنان تان به روسبیاں مایل ترم.

من از خداوندی که درهای بهشتش را بر شما خواهد
گشود، به لعنتی ابدی دلخوش ترم.
همنشینی با پرهیزکاران و همبستری با دختران دست
ناخورده، در بهشتی انچنان، ارزانی سما باد.
من پرومته نامرادم
که کلاغان بی سرنوشت را از جگر خسته سفره‌ئی
جاودان گسترده‌ام.

گوش کنید ای شمایان که در منظر نشسته‌اید
به تماشای قربانی بیگانه‌ئی که منم -
با شما مرا هرگز پیوندی نبوده است.

پشت دیوار

تلخی این اعتراف چه سوزاننده است که مردی کشن
و خشم‌آگین
در پس دیوارهای سنگی حماسه‌های پرطبلش
دردناک و تب‌آلود از پای درآمده است. -

مردی که شب همه شب در سنگهای خاره گل
می‌تراشید

و اکنون

پتك گرانش را به سوئی افکنده است
تا به دستان خویش که از عشق و امید و آینده تهی
است فرمان دهد:

« کوتاه کنید این عبث را، که ادامه آن ملائ انکیز است
چون بحثی ابلهانه بر سر هیچ و پوج...
کوتاه کنید این سرگذشت سمج را که در آن، هر شبی
در مقایسه چون لجنی است که در مردابی ته‌نشین شود!»

□

من جویده شدم
و ای افسوس که به دندان سبعت‌ها
و هزار افسوس بدان خاطر که رنج جویده شدن را به
گشاده‌روئی تن در دادم
چرا که می‌پنداشتم بدین‌گونه، یاران گرسنه را در
قحط‌سالی این‌چنین از گوشت تن خویش
طعامی می‌دهم
و بدین رنج سرخوش بوده‌ام
و این سرخوشی فریبی بیش نبود؛

یا فرو شدنی بود در گندابِ پاک‌نهادیِ خویش
یا مجالی به بیرحمیِ ناراستان.

و این یاران دشمنانی بیش نبودند
ناراستانی بیش نبودند.

□

من عمله مرگِ خود بودم
و ای دریغ که زندگی را دوست می‌داشتم!

آیا تلاش من یکسر بر سرِ آن بود
تا ناقوس مرگِ خود را پرصدا تر به نوا درآورم؟

من پرواز نکردم
من پَرپر زدم!

□

در پس دیوارهای سنگی حماسه‌های من
همه آفتاب‌ها غروب کرده‌اند.

این سوی دیوار، مردی با پتک بی‌تلاشش تنهاست،
به دست‌های خود می‌نگرد
و دست‌هایش از امید و عشق و آینده تهی‌ست.

این سویِ شعر، جهانی خالی، جهانی بی‌جنبش و
بی‌جنبنده، تا ابدیت گسترده است
گهواره سکون، از کهکشانی تا کهکشانی دیگر در
نوسان است

ظلمت، خالیِ سرد را از عصارة مرگ می‌آکند
و در پشت حماسه‌های پرنخوت

مردی تنها

بر جنازه خود می‌گرید.

یادداشت‌ها
و
توضیحات

•••

هوای تازه

• گل‌کو صفحه ۴۳
گل‌کو نامی است برای دختران. که تنها يك بار در یکی از روستاهای گرمگان
(حدود علی‌آباد) شنیده‌ام.

می‌توان پذیرفت که گلکو golaku باسد، یعنی گل و کاف تحبیب و اوی تصفیر: همچون دخترکو (به فتح ر) که شیرازیان می‌گویند. اما تلفظی که برای من جالب بود و در یکی دو سطر از آن بهره جستیم گل کو gol-ku است، و از آن نام زنی در نظر است که می‌تواند معشوقی یا همسر دلخواهی باشد. در آن اوان فکر می‌کردم شاید جزء کو در آخر اسم، بدون اینکه الزاماً معنی لغوی معمولی خود را بدهد می‌تواند به طور ذهنی حضور نداشته و دور از دسترس بودن صاحب نام را القا کند.

● از زخم قلب «آبائی» صفحه ۵۰

آبائی دبیر ترکمنی بود که نیمه‌های دهه ۲۰ در گرگان به ضرب گلوله کشته شد. سبی که قرار بود عوامل مبارز نمایشنامه‌نی را بر صحنه آورند ناگهان فرماندار وقت دستور ممانعت از اجرای نمایش را صادر کرد، کار به اعتراض و دخالت پادگان کشید، درگیری شدت یافت و آبائی مورد اصابت گلوله قرار گرفت و درجا به قتل رسید.

در چاپ‌های زمان شاه این شعر، این نام برای جلوگیری از سانسور به «آمان جان» تغییر یافت و خود او «قهرمانی اساطیری در یکی از افسانه‌های ترکمنی» معرفی شد.

□ صفحه ۵۴ از شب‌های تار نم‌نم باران به بعد:

وسط هر آلاچیق ترکمنی چاله‌نی ساخته و پرداخته هست، و همیشه در آن آتس. - و کتری دودزده کنار آن، جای دادن به کسی را که از درآید به یکی دو دقیقه میسر می‌کند. از این گذشته، در شب‌های سرد، احساس آتش چیزی اطمینان‌بخش در خود دارد. هنگام خواب نیز تشك‌ها را - که معمولاً جز کیسه‌نی آکنده به پشم ستر نیست - در اطراف همین آتشچاله می‌گسترند که کانون خانه و زندگی ترکمن است.

من در نخستین سال‌های نوجوانی شب‌های بی‌شماری در این آلاچیق‌ها به روز آورده‌ام.

سبی، دیرگاه، احساس کردم که هنوز زیر بلك‌های فروبسته خود بیدارم. کوسیدم به خواب بروم، نتوانستم. و سرانجام چشم‌هایم را گسودم. در انعکاس زرد و سرخ نیمسوز اجاق و یا ساید فانوسی که به احترام مهمانان در حاسبه وسیع اجاق روشن نهاده بودند، روبروی خود، در آن سوی نشجال، چهره گرد دخترک صاحبخانه را دیدم که در اندیشه‌نی دور و دراز بیدار مانده چشمش به زبانه‌های کوتاه آتش راه کشیده بود. غمی که در آن چشم‌های مورب دیدم هرگز از خاطر من نخواهد رفت. اول سب سخن از آبائی به میان آمده بود. از دخترک پرسیده بودم می‌سناختیش؟ جوابی نداده بود. وقتی در آن دیرگاه بیدار دیدمش با خود گفتم: - به آبائی فکر می‌کند! بیرون، آهنگ یکنواخت باران بود و لاینیدن سگی تنها در دوردست. سحر را هفته‌نی بعد از آن سب نوشتم.

• بادها صفحه ۵۵

رکسانا را نیمای بزرگ به من داد. آن وقت‌ها فرهنگ شعری (و غیر شعری) ما سخت فقیر بود و به چنین تکیه‌گاه‌هایی نیاز حیاتی داشت. شعر کهن کلینه‌های خود را داست: معنوقی که میرزا علی‌اکبر صابر (در هوپ هوپ‌نامه) پنبه آن را زده و عظیم عظیم‌زاده آن را تجسم عینی داده. اما بنای شعری که نیما طرح آن را به دست داده بود با آن خشت و نیمه‌ها بالا نمی‌رفت و نیازمند مصالح دیگری بود: این شعر محتاج فرهنگی بود که می‌بایست از جای دیگری به جز مکتب‌خانه سر کوچه و اسطوره‌های بی‌خون و گوشت و فرسوده‌مان فراهم آید، گو این که ما، به جز چند تن انگشت‌شمار که هنوز در پذیرفتن راه نیما مردد بودند، حتی به همان سلاح‌های پوسیده قدیمی نیز دسترس نداشتیم! - دست به دهنی ما تا به حدی بود که گاه بعضی دوستان‌مان فرهنگ شعری خود را از فیلم‌های مبتذل روز دست و پا می‌کردند: پاندورای من مثلاً، و نظایر آن!... - گیرم این قدر بود که از میان ما، بعضی

این نیاز را می‌ساختند و با چنگ و دندان از این موانع می‌گذشتند، و بعضی دیگر مستقیماً چشم به دست این گروه داشتند و به انتظار نیتسته بودند که چیزی از کارگاه اینان بیرون آید تا آن را برادرانه میان خود قسمت کنند! - هر منتقد شعر به آسانی می‌تواند رونوشت‌های کاملی از فلان یا بهمان شعر را در دیوان «ساعران» آن دوره بیابد. با این تفاوت که گاه، رونوست پیش از سرمشق به چاپ رسیده است!

رکسانا را من ابتدا کلمه اوستائی پنداسته بودم که تدریجاً به روشن و رخشان تبدیل شده. فقط بعدها و پس از آشنائی با نظامی و فردوسی دانستم که این، تلفظ یونانی روشنك است - دختر اوخوآرتس Oxuartes نجیب‌زاده سُغدی - که پس از اسارت مورد علاقه اسکندر مقدونی واقع شد و به همسری او درآمد، و این ساعران او را با استه تیره Statira دختر دارای سوم - که اسکندر بنا به وصیت دارا او را نیز به همسری خود برگزید - اشتباه کرده‌اند. به هر حال، رکسانا (که بر اثر این اشتباه مورد استفاده من قرار گرفت) با مفهوم روشن و روشنائی که در پس آن نهان بود نام زنی فرضی شد که عشقش نور و رهائی و امید است؛ زنی که می‌بایست دوازده سالی بگذرد تا در آیدا در آینه شکل بگیرد و واقعیت پیدا کند؛ چهره‌ئی که در آن هنگام هدفی مه‌آلوده است، گریزان و دیر به دست یا یکسره سیمرخ و کیمیا؛ و همین تصویر مایوس و سرخورده است که شعری به همین نام را می‌سازد (صفحات ۳۱۳ تا ۳۳۳): یأس از دست یافتن به این چنین هم‌منفسی.

• مرگ «نازلی» صفحه ۷۳

واریتان سالاخانیان پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ گرفتار شد، همراه مبارز دیگری - کوچک شوشتری - زیر شکنجه ددمنشانه‌ئی به قتل رسید و به سبب آن که بازجویان جای سالمی در بدن آن‌ها باقی نگذاشته بودند برای ایزگم کردن جنازه هر دو را به رودخانه جاجرود افکندند. واریتان يك بار شکنجه‌ئی جهنمی را تحمل کرد و به چند سال زندان محکوم شد منتها بار دیگر یکی از

افراد حزب توده در برونده خود او را سربك جرم خود هلمداد کرد و دوباره برای بازجویی از زندان فصر احضارس کردند. من او را بیس از بازجویی دوم در زندان موفت دیدم که در صورتش داغ‌های سیاروارِ بوست‌کننده سده به وضوح نمایان بود. در سکنجه‌های طولانی بازجویی مجدد بود که وارتان در پاسخ سؤال‌های بازجو لجوجانه لب از لب وا نکرد و حتی زیر سکنجه‌هایی چون کشیدن ناخن انگشت‌ها و ساعات متمادی تحمل دستبند قیاسی و سکنسن استخوان‌های دست و پای خویش حتی ناله‌نی نکرد.

سعر، نخست «مرگ نازلی» نام گرفت تا از سد سانسور بگذرد، اما این عنوان سعر را به تمامی وارتان‌ها تعمیم داد و از صورت حماسه يك مبارز بخصوص در آورد.

• ساعت اعدام صفحه ۸۰

در اعدام سرهنگ سیامک که با نه تن دیگر از نخستین گروه سازمان نظامی اعدام شد. این شعر ابتدا با عنوان «در لحظه» چاپ شد.

• شعری که زندگی است صفحه ۸۲

□ همدوش شن‌چوی کوه‌نی جنگ کرده‌ام: صفحه ۸۴

□ يك بار هم حمیدی شاعر را... بردار شعر خویشان آونگ کرده‌ام: اساره به سعی است از مجموعه آهن‌ها و احساس صفحه ۸۴

• شعری که زندگی ست

□ کیوان و وارتان در صفحه ۹۳

به جای این دو نام در چاپ‌های نخست «این يك» و «آن يك» به کار رفته بود. برای وارتان نگاه کنید به یادداست شعر «مرگ نازلی»، و برای کیوان به

یادداشت سر «ار عموهاب» در صفحه ۶۰۶ همین مجموعه.

• طرح صفحه ۹۷

کاپه Capet - یا از آن بهتر: مسیو کاپه - لقب ریسخندآمیزی است که در انقلاب کبیر فرانسه به لوئی شانزدهم دادند و سرانجام نیز به همین نام محکوم و معدومش کردند. کامیل دمولن C. Desmoulins (از سران انقلاب کبیر فرانسه، که خود نیز بعدها به اعدام با گیوتین محکوم شد) او را «مسیو کاپه بزرگ» می خواند.

• دیوارها

□ اما میان مزرعه، این دیوار... صفحه ۱۱۱
در آن سالها، هنوز گرداگرد زندان قصر کستزار گندم بود. - گندمزاری که بیهوده می کوسید گندمزار باقی بماند. چیزی بود ناقص سده و مورد تجاوز قرار گرفته، که از کنار جاده‌ئی که به سمیران می رفت تا پای دیوار غربی زندان ادامه می یافت و حالتی سخت موقت و بیهوده داشت.

• شبانه صفحه ۱۴۴

سطر ۶ و ۷. برای آگاهی دوست منتقدی که چنان را با اعتماد کامل به معنی چون گرفته و لاجرم همچون آینه وار (!) را چیزی بسیار نادرست یافته، عبارت را معنی می کنم: من، آینه وار، تا بدان حد باک در نظرگاه تو ایستادم که... الخ.

• پریا صفحه ۱۶۶

سطر ۷: خَسِه xasse = خسته. (لطفاً متن را تصحیح کنید)
سطر ۸: پَرَبِسِه par basse = بر بسته. (لطفاً متن را تصحیح کنید)

□ صفحه ۱۶۷

- سطر ۷: می خوردتون mixore-de-tun
 سطر ۸: به لقمه خام می کیندتون ye ioqme xâm mikone-de-tun
 سطر ۱۰: نمیاین nemiyâyn = نمی آید
 سطر ۱۵: نقره نل noqre nal = نقره نعل (دارای نعلی از نقره).
 سطر ۱۷: مرکب صرصرنک من markab-e sarsartak-e man = اسب بادمای
 من.
 سطر ۱۸: آهن رگ ahan-rag = صاحب رگ هانی از آهن.

□ صفحه ۱۶۸

- سطر ۱۷: توك روز سيكبه tok-e ruz šikasse = روز به سراسیپی افتاده و به
 سوی غروب می رود. (توك چیزی سگستن، به معنی از دست دادن قدرت و
 افول کردن آن است؛ چنان که گویند «توك سرما سگسته» و غرض این است
 که از این بس دیگر سرمای سدیدي در بیش نیست و هوا به طور قطع رو به
 گرمی می رود.)
 سطر ۱۸: ذرای قلعه بیسه darâ-ye qal'e basse = درهای قلعه بسته (نده)
 است.
 سطر ۱۹: بلن سین bolanšin = بلند بنوید (برخیزید).

□ صفحه ۱۶۹

- سطر ۴: دیبا dibâ = دیوها.
 سطر ۵: جنگلو خارزار می بینن jangal-o xâr-zâr mibinan = جنگل را به
 صورت خارزاری می بینند.
 سطر ۶: کویر و نمکزار می بینن kavir-o namak-zâr mibinan = کویر را به
 صورت نمکزاری مشاهده می کنند.
 سطر ۸: در برجا وامینن، برده دارا رسوا مینن. dar-e borjâ vâmišan
 = در برجها باز می سوند، برده دارها رسوا می سوند.

سطر ۱۱: غمسو = gameš-o = غمسن را (غم خود را).

□ صفحه ۱۷۰

سطر ۳: جستن و واجستن = jestan o vâjestan = جستن و برجستن (جهیدن و برجهدن).

سطر ۴: تو حوض نقره جستن = جهیدن در حوض نقره.

سطر ۷: عموزنجیرباف (مردی که «زنجیر می‌بافد»)، شخصیتی دسمنانه است در يك بازی بسیار قدیمی کودکان، که بلافاصله چهره حقیقی خود را باز می‌نماید و به «گرگی که گله می‌برد» تبدیل می‌شود، هرچند گله در برابر او به مقاومت برمی‌خیزد که «چونون دارم، نمی‌ذارم!».

سطر ۹: سکه په پولش کنن = sekke-ye ye pul-eš konan = او را سکه يك بول کنند. (کسی را سکه يك بول کردن، به معنی بی‌ارج و اعتبار کردن و خوار و خفیف کردن آن کس است.)

سطر ۱۰: دست همو بچسبن = dast-e Ham-o becasban = دست یکدیگر را بچسبند. (دست یکدیگر را محکم نگهدارند.)

سطر ۱۲: با او بازی حمومك مورچه داره انجام بدهند...

این «حمومك مورچه داره» در حقیقت بازی نه، بلکه نوعی «تنبیه» معصومانه بود: کسی را (از همبازی‌ها و همسالان خود) که به‌دلیلی سزاوار چنین تنبیهی تشخیص می‌دادیم در میان می‌گرفتیم، آنگاه دست به دست یکدیگر داده گرد او حلقه می‌زدیم و در حالی که به جرخ خوردن می‌پرداختیم آن که اوستا به حساب می‌آمد می‌گفت:

- حمومك مورچه داره

و ما همگی در پاسخ او صدا به صدا می‌انداختیم که:

- بشین و پاشو!

با کلمه «بشین» همه با هم به روی دو بای خود چمبک می‌زدیم و با

«پاسو» برمی‌خاستیم و همچنان به جرخ زدن ادامه می‌دادیم.

اوستا می گفت:

- قفل و صندوقچه داره

و باز، ما با نشستن و برخاستن، هماهنگ باشم می دادیم:

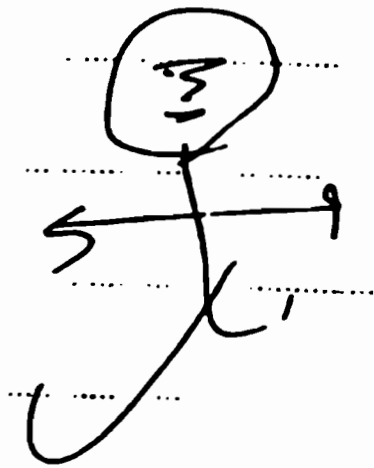
- بشین و پاشو!

چنان که گفتم، این «تنبیهی معصومانه و پاکدلانه» بود و آزار جسمی نداشت. اما آن که بدین گونه در معرض تنبیه قرار گرفته بود به راستی خفنی خردکننده احساس می کرد: گاه از فرط خشم بر صف «تنبیه کنندگان» می ناخت و گاه از فرط سرمندگی صورت خود را در دستها پنهان می کرد و به گریه می افتاد. - من که خود بارها خفت این تنبیه را حسیده ام به هنگام سرودن پریا چنان در فضای بر صداقت کودکی از خود رها شده بودم که همان را برای انتقام کشیدن از عمو زنجیرباف کافی شمرده ام.

□ صفحه ۱۷۱ ۱۷۱

سطر اول: پریای خط خطی!

این توصیف ابتدا به صورت دیگری بود که به خاطرمانده است: هرچه بود در همان اوان بدین صورت در آمد.

سر کوچک من که از پریا و بخصوص وزن آن سخت به وجد آمده بود و مدام چیزهایی از آن را که به خاطرش می آمد به هم می یافت آدمک‌هایی با دو سه خط می کشید و معتقد بود پریا هستند. - پریای خط خطی عبارتی بود که او به کار برد و من بسیار بسندیدم و آن را به جای عبارتی که بود برگزیدم.

تصویر «مردی مختصر که خلاصه خود بود»

که دقیقاً هیجده سال بعد در شعری سروده شد -

سرود برای مرد روشن که به سایه رفت (۱۳۴۹) - قوام یافته همین تصویر خام است.

□ صفحه ۱۷۳ سطر ۱ تا آخر سطر ۱۲

این سطور، هر چند مشکل است، در اجرا باید حتی الامکان به يك نفس خوانده شود؛ گیرم با تکیه روی قافیه‌ها. - انتهای سطر پنجم به صورت معلق رها می‌شود، همچنان که انتهای سطر نهم؛ زیرا پری‌ها شکل نهانی خود را در سطور ۱۳ تا ۱۵ پیدا می‌کنند

● نگاه کن ۱۸۵

□ پوری و مرتضا، نام‌های کوچک کیوان و همسرش. نگاه کنید به یادداشت شعر «از عموهایت» در همین صفحه.

● عشق عمومی ۱۹۲

□ مردگان این سال... صفحه ۲۵۴ مبارزان اعدام سده سازمان نظامی در سال‌های ۴-۱۳۳۳.

● از عموهایت صفحه ۲۲۱

این شعر، خطاب به پسر من که در آن هنگام هشت ساله بود، در اعدام مبارزان سازمان نظامی عموماً و مرتضا کیوان خصوصاً نوشته شد. مرتضا نزدیک‌ترین دوست من بود. انسانی والا با خلیقاتی کم‌نظیر و هوشمندی شگفت‌انگیز. قتل نابهنگامش هرگز برای من کهنه نشد و حتی اکنون که این سطور را می‌نویسم (دوم مرداد ۶۷) پس از ۳۵ سال هنوز غمش چنان در دلم تازه است که انگار خیرش را دمی پیش شنیده‌ام.

● پیوند صفحه ۲۲۹

انگیزه سرودن این شعر دریافت خبر اعدام دزدانه سیزده تن سران حزب کمونیست یونان بود که سبانه در دخمه‌های زندان آتن صورت گرفت و از آنان

به سبزه هرکول تعبیر سده است.

□ مون واله ری‌ین، صفحه ۲۳۰ - نگاه کنید به یادداست‌های «قطعنامه».

• سمفونی تاریک صفحه ۲۳۹

سک دارم که این قطعه از من است یا ترجمه آزادی از یک ساعر غربی. در هر حال می‌توان آن را نادیده گرفت.

• آواز شبانه برای کوچه‌ها صفحه ۲۴۲

این شعر در واقع مکمل دومین شعر مجموعه «قطعنامه» است. انگیزه نوشتن آن (احتمالاً) سالگرد شکست خونین فرقه دمکرات آذربایجان بود که من تا سال‌ها از سر ناپختگی سیاسی حرکت آن را حرکتی انقلابی می‌پنداشتم. در ۱۳۲۴ که فرقه با استفاده از حضور نظامی شوروی در ایران اقدام به شورش کرد من که بیست سال داشتم به تبع مأموریت نظامی پدرم که کلانتر مرز ایران و ترکیه بود در اورمیه (رضائیه آن زمان) بودم. شعر که جانبدارانه از «قیام» فرقه در اورمیه سخن می‌گوید حکایت همان شرمساری ناسی از «دیر اما ناگهان بیدار شدن» است. نام‌های خاصی که در طول شعر آمده (: تپه کرد = کوردتپه‌سی، شهر چای، برج زردشت = زردشت قالاسی) نام‌های نقاط مختلف اورمیه است. دریاچه شور که در ابتدای آن آمده جز این که می‌تواند عنصری مستقل در تصویر شعری باسد (یعنی دریاچه‌نی با صفت شوری خود)، مشخص ممکن است از طریق تداعی دریاچه اورمیه بر کل منطقه (استان آذربایجان) نیز تعمیم یابد. این شعر به مثابه یکی از دلایل غیرقابل انکار «تأییرپذیری شدید من از مایاکفسکی» ضمیمه پرونده سده است. یکی از دادستان‌های انعطاف‌ناپذیر این داعیه خانم

کلاشتورینا است که ول کن معامله هم نیست.

● رکسانا صفحه ۲۵۳

نیما در این قطعه دستکاری‌هایی کرده است.

● حرف آخر صفحه ۳۰۳

فریدون توللی شاعری از معاصران که هم در ابتدای کار صرفه را در بازگشت و آویختن به دامن رومانتیسم کلاسیک تسخیر داد. ولادیمیر، نام کوچک مایاکوفسکی است که سر به مناسبت سالگرد خودکشی او نوشته شده و به همین سبب کوشش شده است بیانی نزدیک به شیوه خطابی شعرهای او داشته باشد. ظاهراً آنچه باعث شد پاره‌ئی از «منتقدان سعری» در سال‌های بعد مرا «در نخستین دوره‌های شاعری خود» تحت تأثیر مایاکوفسکی مشاهده کنند همین دم خروس است! - شاید هم سطوری از آواز شبانه برای کوچه‌ها (فی‌المل در صفحه ۳۰۰) که گویا بلافاصله پس از حرف آخر نوشته شده است.

● تنها...

سی‌زیف = سی‌زیف (لطفاً متن را تصحیح کنید)

□ سی‌زیف، صفحه ۳۲۸، یکی از قهرمانان اساطیر یونان است که چون خدایان را فریفت و به جهان زندگان بازگشت و دیگر تن به مرگ نداد خدایان محکومش کردند که تا ابد صخره‌ئی را از کوهی بالا ببرد و صخره باز به زیر درغلند، همچنان تا ابد... روایت دیگری نیز هست که برطبق آن سی‌زیف پادشاهی جابر بود و هم این ستمکاری بی‌حد و حصر سبب محکومیت او شد... در این‌جا نیز روایت اخیر معتبر شمرده شده است:

خدایان (که جابر و ستمکارند) سی‌زیف را چندی بعد مورد بخشش قرار می‌دهند: آن که محکوم ابدی است پرومته است، و گناهِش همین که با

ادمیان نسب و...

□ برومه، صفحه ۳۲۸. یکی از خدایان اساطیرست که با ادمیان همسین
سد و راز خدایان را با آنان بگفت و بدین گناه بفرمان خدایان در کوههای
هففاز بزنجیر کسیده سد نا الی الابد کرکسان گرسنه جگرس را بخورند و
جگرس باز از نو بروید.

•••

به همین قلم

شعر

۲۳. [نایاب]
قطعه‌نامه. [چاپ دوم] انتشارات مروارید
آه‌ها و احساس. [نایاب]
هوای تازه. [چاپ پنجم] انتشارات نیل
باغ‌آینه. [چاپ چهارم] انتشارات مازیار
آیدا در آینه. [چاپ چهارم] انتشارات مازیار
آیدا، درخت و خنجر و خاطره. [چاپ دوم] انتشارات مروارید
لقنوس درباران. [چاپ چهارم] انتشارات مازیار
لعظه‌ها و همیشه. [چاپ چهارم] انتشارات مازیار
مرئی‌های خاک. [چاپ چهارم] انتشارات امیرکبیر
از هوا و آینه‌ها. [چاپ ششم] نشر تندر
شکفتن در مه. [چاپ پنجم] انتشارات زمان
دشنه در دیس. [چاپ دوم] انتشارات مروارید
گزیده اشعار. [چاپ سوم] نشر تندر
اشعار برگزیده. [چاپ چهارم] انتشارات شتاب
ابراهیم در آتش. [چاپ چهارم] انتشارات زمان
ترانه‌های کوچک غربت. انتشارات مازیار
کاشفان فروتن شوکران. [ضمیمه نوار کاست] انتشارات ابتکار

شعر (ترجمه)

غزل‌های سلیمان. [چاپ دوم] انتشارات کتیبه
همچون کوچه‌نی بی‌انتها... [چاپ دوم] انتشارات مازیار
هایکو (شعر ژاپنی، باغ. پاشائی) انتشارات مازیار
ترانه شرقی، و اشعار دیگر فدریکو گارسیا لورکا. [ضمیمه نوار کاست]
انتشارات ابتکار
ترانه‌های میهن قلخ یانیس ریتسوس. [ضمیمه نوار کاست] انتشارات
ابتکار

قصه

زیر خیمه گر گرفته شب. [نایاب]
درها، و دیوار بزرگ چین. [چاپ دوم] انتشارات مروارید

رمان و قصه (ترجمه)

«لئون مورن» کشیش. بناتریس بک. انتشارات معرفت
برزخ. ژان روورزی [چاپ دوم] انتشارات مازیار
خزه. هربر لوپورریه (قبلا ترجمه دیگری از آن به عنوان زنگار توسط
انتشارات معرفت به چاپ رسیده است) [چاپ چهارم] انتشارات زمان
پابره‌ها. زاهاریا استانکو [چاپ سیزدهم] کتاب زمان
نایب اول. روبر مرل [نایاب]
قصه‌های بابام. ارسکین کالدول [چاپ چهارم] انتشارات کتیبه
پسران مردی که قلبش از سنگ بود. (دوجلد) [نایاب]
۸۱۴۹۰. آلبر شیبون [چاپ سوم] انتشارات مروارید
دماغ. ریونو سوکه اکوتاگاوا [چاپ دوم] انتشارات مروارید
افسانه‌های کوچک چینی. [چاپ دوم] انتشارات مروارید
دست به دست. ویکتور آلبا [چاپ چهارم] انتشارات کتیبه
سربازی از یک دوران سپری شده (داستان‌های کوتاه) [چاپ سوم]
انتشارات موج
زهرخند (داستان‌های کوتاه) [چاپ دوم] انتشارات موج
مرگت کسب و کار من است. روبر مرل [چاپ سوم] کتاب زمان
لبغند تلخ (داستان‌های کوتاه) [چاپ دوم] انتشارات موج
بگذار سخن بگویم! خانم باریوس د چونگارا (باع. پاشائی) [چاپ سوم]
انتشارات مازیار
شاهزاده کوچولو. آنتوان دوسن اگزوپه ری [چاپ دوم] انتشارات کام

نمایشنامه

مفتخورها. گرگه‌ی چیکی (با یاری خانم آنگلا بارانی) [چاپ سوم]
انتشاران کتیبه
عروسی خون. فدریکو گارسیا لورکا [چاپ دوم] انتشارات توم
درخت سیزدهم. آندره ژید [چاپ دوم] کتاب زمان
«سی‌زیف» و مرگ. روبر مرل (با فریدون ایل بیگی) [چاپ دوم] کتاب
زمان

متن‌های کهن فارسی

حافظ شیراز. [چاپ سوم] انتشارات مروارید
افسانه‌های هفت گنبد نظامی گنجه‌ئی [چاپ دوم] انتشارات نیل

پوری جلد: علی رضا اسپہد

انتشارات نگاہ

قیمت 250.00 روپے